

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΛΔ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1963

ΤΕΥΧΟΣ Δ'

ΓΑΛΛΙΚΑΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ

Λειτουργία τῶν Πιστῶν.

1. Τὰ κατὰ τὴν Προσκομιδὴν τῶν τιμίων δώρων.

(1) Μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν κατηγουμένων προτρέπει ὁ διάκονος τοὺς πιστοὺς, ἵνα τηρήσωσι σιγὴν καὶ καθὼς παρατηρεῖ ὁ Γερμανός, «*Spiritualiter jubemur silentium*». Τοῦτο ὑπεθυμίζει τὸν Βυζαντινὸν ὕμνον, τὸν ψαλλόμενον κατὰ τὴν μεγάλην Εἴσοδον «*Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία*», ὅπως καὶ τὸ *spiritualiter*, τὴν ἐν τῇ πέμπτῃ Μυσταγωγικῇ Κατηχήσει Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας²⁵ φράσιν «ἐν σιγῇ καὶ φόβῳ καὶ σιωπηλῇ προσευχῇ» (*in silentio et timore et oratione tacita*). Ὁρθῶς λοιπὸν ὁ Jungmann²⁶ διακρίνει ἐνταῦθα ὑπαινιγμὸν σιωπηλῆς προσευχῆς τῶν πιστῶν, μαρτυρουμένης καὶ ὑπὸ τῆς συγγενοῦς πρὸς τὴν Γαλλικανικὴν Μοζαραβικῆς λειτουργίας, ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπηγγέλλετο σιωπηλῶς ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ εὐχὴ ἀπολογίας, δι' ἧς οὗτος ὠμολόγει τὴν ἀμαρτωλότητα αὐτοῦ καὶ ἡτις μαρτυρεῖται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Τολέδου († 690)²⁷. Ἐξ ἐτέρου καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (VIII 12,4) γίνεται λόγος περὶ σιωπηλῆς προσευχῆς τοῦ λειτουργοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην («εὐξάμενος οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς»).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ διάκονος προσφωνεῖ «*osbserve ad ostium*». Τοῦτο ὁ Γερμανός²⁸ ἐρμηνεύει ἀλληγορικῶς ὡς ἔχον τὴν ἔννοιαν τῆς περιφρουρήσεως ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν πιστῶν τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας («*hoc solum cor intendat ut in se Christum suspiciat*»). Προδήλως ὅμως τοῦτο εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ τῆς Βυζαντινῆς λειτουργίας: Ἐὰς θύρας, τὰς θύρας, ἕπερ ἀποσαφεῖται ὑπὸ τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Ἰακώβου προσφωνήσεως τοῦ διακόνου. Ἄμῃ τις τῶν κατηγουμένων, μὴ τις τῶν ἀμυήτων, μὴ τις τῶν δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι. Ἀλλήλους ἐπίγνωτε. Ἐὰς θύρας. Ὁρθοί.

(2) Ἐπηκολούθει ἡ μετὰ πομπῆς μεταφορὰ τῶν ἐκ προτέρου ἡτοιμασμένων τιμίων δώρων, καθ' ὃν χρόνον ἐψάλλετο ὕμνος ἀνάλογος πρὸς τὸ Βυζαντι-

25. Rücker, *Ritus bapt. et missae* σελ. 22.

26. Ἐνθ' ἄνωτ. II σελ. 372 καὶ ὑποσ. 12 καὶ 16.

27. Πρβλ. καὶ *Missale mixtum* M. L 85, 538.

28. Duchesne ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 194.

νὸν χερουβικόν. Μετεφέροντο δὲ ὁ μὲν ἄρτος ἐντὸς πυξίδος ἐχούσης σχῆμα πύργου, ὡς λέγει ὁ Γερμανὸς («Corpus vero Domini ideo defertur in turribus») ἢ πλειόνων τοιούτων πυξίδων («in turribus»), ὁ δὲ οἶνος ἐντὸς ποτήριου («sanguis vero Christi ideo specialiter in calice») μεμιγμένος μεθ' ὕδατος («aqua autem ideo miscetur») καὶ μετεφέρετο ὁ ἄρτος ἐκ τῆς πυξίδος ἐπὶ δίσκου προκειμένου ν' ἀποτεθῆ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, διότι ὁ Γερμανὸς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ δίσκου ὅπου ἡ προσφορά καθαγιαίχεται («patena autem vocatur ubi consecratur oblatio»). Μετὰ δὲ τὴν ἀπόθεσιν τῶν τὰ τίμια δῶρα ἐκαλύπτοντο διὰ καλύμματος, ὡς καὶ ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὁ Γερμανὸς ὀνομάζει Palla. Περί τριῶν δὲ καλυμμάτων ὁμιλεῖ ὁ Γερμανός. Τὸ ἐν καλεῖται ὑπ' αὐτοῦ Palla linostina, τοῦ ὁποῦ τοῦ προορισμὸν δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Duchesne²⁹. Τὸ ἕτερον καλεῖται «corporalis palla» καὶ ἐφηπλοῦτο τοῦτο ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὡς τὸ καθ' ἡμᾶς εἰλητόν, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ, λινοῦ ὄντος («pura linea») ἀποτεθῶσι τὰ τίμια δῶρα. Καὶ τὸ τρίτον ἦτο ἐκ μετάξης χρυσότευκτον ἢ κεκοσμημένον διὰ λίθων πολυτελῶν («sirico autem ornatur aut auro, vel gemmis») καὶ δι' αὐτοῦ ἐκαλύπτοντο τὰ τίμια δῶρα, ὡς παρ' ἡμῶν διὰ τοῦ ἀέρος. Ὡς δὲ ἀναφέρεται ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Τουρώνη³⁰ ἔπρεπε τοῦτο νὰ εἶναι πυκνόν, διότι ἔδει νὰ παρεμποδίξῃ τὴν θέαν τοῦ μυστηρίου τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου («mysterium corporis sanguinisque dominici»). Ἡ μεταφορὰ τουλάχιστον τῆς πυργωτῆς πυξίδος, τῆς περιεχούσης τὴν προσφορὰν τοῦ ἄρτου, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὡς μαρτυρεῖται, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Τουρώνη³¹ ἀναφέροντος ἐπεισόδιόν τι, ἐπισυμβάν εἰς Riom κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου. «Ὅταν δηλαδὴ ὁ διάκονος ἔλαβε πρὸς μεταφορὰν τὴν πυργωτὴν πυξίδα, ἐν ἣ τὸ μυστήριον τοῦ Κυριακοῦ σώματος («mysterium Dominici corporis») περιείχετο, ἀνηρπάγη αὕτη ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ ἐφέρετο μόνη διὰ τοῦ ἀέρος εἰς τὸ θυσιαστήριον, τοῦθ' ὅπου οὐχὶ εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἀπεδόθη, παρὰ εἰς τὸ ὅτι ὁ διάκονος ἦτο τὴν συνείδησιν μεμολυσμένος.

(3) Ἡ προσαγωγή λοιπὸν τῶν πρὸς τὴν τέλεσιν τῆς Εὐχαριστίας προσφορῶν ἐγένετο ὑπὸ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν Ἐναρξιν εἰς τὸ Σπασσοφλάκιον, ὡς μαρτυρεῖται ρητῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔκτου αἰῶνος εἰς τὰ Statuta Ecclesiae antiqua, τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἀρελάτης, ἐν τῷ 93 (κατ' ἄλλους 49) κανόνι τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ὅτι τῶν σχισματικῶν ἀδελφῶν προσφοραὶ οὔτε ἐν τῷ Διακονικῷ οὔτε ἐν τῷ Γαζοφυλακίῳ δεόν νὰ γίνονται δεκταί³². Ἡ πράξις αὕτη μαρτυρεῖται ἤδη ρητῶς ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος

29. Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 196.

30. Vitae PP. VIII 11.

31. Glor. Mart. 86 ML. 71,781.

32. M. L. 56,884: «Obbationes discordantium fratrum neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur»

ἐν τῷ Συριακῷ τύπῳ ὑπὸ τῆς Διαθήκης τοῦ Κυρίου³³, ἐνθα τὸ Διακονικὸν ἢ Σκευοφυλάκιον ἀποτελεῖ ἴδιον οἰκοδόμημα ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κείμενον, οὕτω δὲ παρουσιάζεται τοῦτο καὶ ἐν τισὶ τοῦλάχιστον τῶν Γαλλικανικῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Τουρώνης ἀναφερομένου ὡς ἄνω ἐπεισοδίου. Κατ' αὐτὸ δηλαδή ὁ διάκονος, ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ὁποῦ ἀνηπάγη ἢ περιέχουσα τὸ μυστήριον τοῦ σώματος πυξίς, παρουσιάζεται, ὅτι «ἔλαβε ταύτην ἵνα φέρῃ πρὸς τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἵνα αὐτὴν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἀποθέσῃ»³⁴.

(4) Πάντως κατὰ τὴν προετοιμασίαν ταύτην τῶν δώρων ἐν τῷ Διακονικῷ ἐλάμβανε χώραν τελετὴ τις καὶ ἀπηγγέλλοντο εὐχαί, τῶν ὁποίων ἕμως τὰ Γαλλικανικὰ βιβλία, ὡς παρατηρεῖ ὁ Duchesne³⁵, οὐδὲν διέσωσαν ἔχνος, ὡς δὲ προσθέτει καὶ ὁ Lietzmann³⁶, τὰ εὐχολόγια ταῦτα παρουσιάζουσι μεγάλην φθοράν. Πάντως διεσώθη αὕτη εἰς τὸ Μοζαραβικὸν Missale. Εἰς τὸ ζτι δὲ ἀπηγγέλλοντο κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην εὐχαί σχετιζόμεναι πρὸς τὸ Offertorium, ὀφείλονται τὰ ἐπόμενα δύο γεγονότα. Πρῶτον, ὅτι ἕνεκα τῆς οὕτως ἐκ προτέρου γενομένης προσφορᾶς ἀποδίδονται εἰς τὰ προσενεχθέντα δῶρα αἱ αὐταὶ τιμαὶ κατὰ πρόληψιν, αἵτινες καὶ εἰς τὰ καθηγιασμένα, κατὰ πρᾶξιν μαρτυρουμένην ἤδη καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Μοφουεστίας, ὡς εἶπομεν ἀλλαχοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Γερμανὸς ἀποκαλεῖ τὰ μεταφερόμενα δῶρα «corpus Domini» καὶ «sanguis Christi», ἀλλὰ καὶ ὁ Τουρώνης Γρηγόριος ὀνομάζει αὐτὰ «mysterium corporis sanguinisque dominici» καὶ «mysterium dominici corporis». Δεύτερον δὲ ἐξηγεῖται ἐν τινὶ μέτρῳ τὸ ὅτι παρουσιάζεται εἰς τὰ Γαλλικανικὰ βιβλία κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἕξασθένεις τῆς παλαιᾶς ἰδέας τῆς προσκομιδῆς (offertorium). Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, παρατηρεῖ ὁ Lietzmann³⁷, ἡ δέσις, ὅπως γίνωσι δεκτὰ τὰ προσαγόμενα δῶρα, ἔχει πλήρως ἐξαφανισθῆ, ἄλλοτε δὲ ἔχει μεταφερθῆ εἰς τὴν εὐχὴν ad pacem, τὴν συνοδεύουσαν τὸν ἄσπασμόν τῆς εἰρήνης, ὡς ἄλλοτε συμπληροῦνται ὑπὸ τῶν ἐπικλήσεων ἢ καὶ προσλαμβάνουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπικλήσεως. Ἐλλείπει λοιπὸν ἐκ τῶν Γαλλικανικῶν λειτουργιῶν ἡ εὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς (Oratio super oblata), καθὼς καὶ ἡ χερνυψία τοῦ λειτουργοῦ, ἥτις ἀναμφιβόλως θὰ ἐγένετο ἐν τῇ ἀρχῇ κατὰ τὴν ἀμφίεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν προετοιμασίαν τῶν δώρων, ὡς ἐκράτησε μετέπειτα νὰ γίνεταί καὶ ἐν τῷ Βυζαντινῷ τύπῳ.

(5) Ἀντὶ τῆς εὐχῆς super oblata ἐν τῇ Γαλλικανικῇ λειτουργίᾳ ὑπάρχει ἡ εὐχὴ ἢ ἐπιγραφομένη Praefatio Missae, τιτλοφορούμενη οὕτω, διότι

33. Testamentum Domini I,19 Ἐκδ. Rahmani σελ. 23.

34. «...ferre cepit ad ostium; ingressusque templum ut eam altari superponere»

35. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 195.

36. Messe κ.λ.π. σελ. 113.

37. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 92 καὶ 93.

συνήθως προηγείται αὐτῆς εἰδός τι Προλόγου ἢ προσκλήσεως (invitatorium), ἀπευθυνομένου οὐχὶ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰς τοὺς παρόντας πιστοὺς. Ταύτην ὁ Dix³⁸ ἐντάσσει εἰς τὰς εὐχὰς τῆς ἡμέρας θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἀντίστοιχον τῆς ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ λειτουργίᾳ ἐπιγραφομένης oratio super sindonem. Ἐπιγράφει δ' αὐτὰς ὁ Dix εὐχὰς τῆς ἡμέρας, διότι ἐναλλασσομένη καὶ αὕτη ἀναλόγως τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἑορτῶν ἀποτελεῖ ἀπιθανῶς ἐν τῶν παλαιότερων παραδειγματῶν τῆς εἰδικῆς ἐκείνης ἐπιδράσεως τοῦ Μηνολογίου ἐπὶ τῶν εὐχῶν τῆς εὐχαριστιακῆς τελετῆς, ἥτις εἶναι τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τῶν Δυτικῶν λειτουργιῶν». Τονίζεται λοιπὸν ἐν αὐτῇ διὰ φράσεων τινῶν ἢ ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀγομένης ἑορτῆς. Οὕτως ἡ Praefatio missae, ἡ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Mone ἐκδοθείσας λειτουργίας περιεχομένη, ἔχει, ὡς παρατίθεται ὑπὸ τοῦ Dix, ὡς ἐξῆς:

«Ὁμοθύμως, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί (Fratres carissimi) δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἑορτὴ ἡμῶν ἡ ἀρχίσασα διὰ τῶν ἀξιωμαθίων τοῦ μακαριστοῦ ἡμῶν πατρὸς ἐπισκόπου Γερμανοῦ παράσχη διὰ τῆς πρεσβείας αὐτοῦ εἰρήνην εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ, αὐξήσῃ τὴν πίστιν του, δώσῃ καθαρότητα καρδίας, περιζώσῃ τὰς ὀσφείς αὐτοῦ καὶ διανοίξῃ αὐτῷ τὴν ὁδὸν σωτηρίας. Διά..

Περιέργως ὁ Γερμανὸς δὲν ὀμιλεῖ περὶ τῆς εὐχῆς ταύτης.

2. Δίπτυχα καὶ ἀσπασμὸς εἰρήνης.

(1) Κατὰ τὸν Γερμανὸν³⁹ «τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἀπαγγέλλονται, καθ' ἣν τὸ κάλυμμα (pallium) αἴρεται, διότι τότε ἔσται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ὅταν ἐρχομένου τοῦ Χριστοῦ, ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον διπλοῦται». Κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν διπτύχων τῶν τεθνεώτων ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἤρετο τὸ ἐπικαλύπτον τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τίμια δῶρα κάλυμμα, ἐξηγεῖ δὲ τὴν ὥραν ταύτην ἀλληγορικῶς ὁ Γερμανὸς ὡς σημαίνουσαν τὴν πτύξιν τῶν οὐρανῶν, τὴν συμβησομένην κατὰ τὴν δευτέραν ἔνδοξον ἔλευσιν τοῦ Κυρίου, ἥτις θὰ συμπέσῃ μετὰ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Κατὰ Mabillon⁴⁰ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην τῶν Διπτύχων ἀπαγγέλλοντο τὰ ὀνόματα τόσον τῶν ἁγίων, εἰς μνήμην τῶν ὁποίων ἡ θυσία προσεφέρετο τῷ Θεῷ, ὅσον καὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν τεθνεώτων, ὑπὲρ ὧν ἡ προσφορὰ ἐγίνετο». Τύπον τῶν Διπτύχων τούτων, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν τινι τῶν παρθενῶνων τοῦ Αὐρηλίου ἐπισκόπου Ἀρελάτης, παραθέτει ὁ Hammond ἐκ τοῦ Codex Regularum, ἔχοντα ὡς ἔπεται ἐν πιστῇ μεταφράσει:

«Συγχρόνως ἱκετεύοντες δεόμεθα, Κύριε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν δούλων σου, τῶν Πατέρων καὶ τῶν οἰωνδῆποτε παιδαγωγῶν ἡμῶν Αὐρηλιανοῦ,

38. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 488-490.

39. Παρὰ Duchesne ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 199.

40. Παρὰ Hammond ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 317.

Πέτρου, Φλωρεντίνου, Ρεδέμπτου, Κωνσταντίνου, Ίμερίου, Ίλαρίνου, Ίανουαρίου, Ρεπαράτου, Χιλδεβέρτου, Βολτρογότου, και πάντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, οὓς ἐντεύθεν ἠδύδοκῃσας πρὸς σὲ νὰ καλέσῃς. Ἔτι δὲ και πάντων τῶν τοῦ τόπου τούτου πιστῶν μνήσθητι, ὡς και τῶν ὑπηκόων ἡμῶν και τῶν διακονησάντων ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ και ὑπὲρ τῶν ψυχῶν πάντων τῶν πιστῶν δούλων σου και τῶν προσκυνητῶν τῶν κεκοιμημένων ἐν εἰρήνῃ ἐκκλησιαστικῇ: "Ἰνα τούτοις, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν παράσχῃς ἀφῃσιν τῶν ἀμαρτημάτων και χάρισης ἀνάστασιν αἰώνιαν, ἀξιωμασίαις και πρεσβείαις τῶν ἁγίων σου, Μαρίας τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Στεφάνου, Πέτρου, Παύλου, Ἰωάννου, Ἰακώβου, Ἀνδρέου, Φιλίππου, Θωμᾶ, Βαρθολομαίου, Ματθαίου, Ἰακώβου, Σίμωνος, Ἰούδα, Ματθίου, Γενεσίου, Συμφοριανοῦ, Βανδιλίου, Βίκτορος, Ἰλαρίου ἐπισκόπου και ὁμολογητοῦ, Μαρτίνου ἐπισκόπου και ὁμολογητοῦ, Καισαρίου ἐπισκόπου, ταῦτα εὐδόκησον νὰ παράσχῃς και νὰ ἐπακούσῃς, ὃς ζῆς και βασιλεύεις ἐν ἐνότητι Πνεύματος ἁγίου Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

(2) Ἐὰν μετὰ τὰ δίπτυχα τῶν τεθνεώτων, ἀνεγινώσκοντο και τὰ ὀνόματα τῶν ζώντων δὲν ἀναφέρει ὁ Γερμανός. Ἔχομεν ὅμως ἐκ τοῦ 28 κανόνος τῆς ἐν Ἑλβίρα τῷ 305 συνελθούσης συνόδου τὴν παλαιότεραν ἔνδειξιν, ὅτι κατὰ τὰς περιοχὰς ἐκείνας ἐγένετο μνεία και ζώντων, διότι ὁ κανὼν οὗτος ἀπαγορεύει νὰ δέχονται προσφοράς ὑπὸ προσώπων ἐν ἀφορισμῶ διατελούντων και νὰ ἀναγινώσκονται τὰ ὀνόματα αὐτῶν μετὰ τῶν λοιπῶν. Πιθανὸν λοιπὸν εἶναι ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Μοζαραβικοῦ τύπου, ἡ τόσο ἐνωρὶς μαρτυρουμένη, νὰ ἐπέδρασε και ἐπὶ τῆς λειτουργικῆς πράξεως τῆς γειτονικῆς πρὸς τὴν Ἰσπανίαν Γαλλίας. Πάντως ἐγένετο συχνάκις μνεία τούτων ἐν τῇ ἐπακολουθούσῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Διπτύχων εὐχῇ post nomina ἢ και ἀμέσως πρὸ αὐτῆς. Οὕτως ἐν τοιαύτῃ τινὶ εὐχῇ τοῦ Missale gothicum και παρατιθεμένη ὑπὸ τοῦ Jungmann⁴¹ ἀναγινώσκομένη δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Περιτομῆς τοῦ Κυρίου, ἀπαντῶμεν: «Ἄ κ ο υ σ θ ἔ ν τ ω ν τῶν ὀνομάτων τῶν προσφερόντων, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, Χριστὸν τὸν Κύριον ἐκετεύσωμεν (ἐπακολουθεῖ ὑπαιγιμὸς ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἑορτὴν)... παρεχούσης τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ἵνα αὐταὶ αἰθυσίαι οὕτω τοῖς ζῶσιν ὄσιν ὠφέλιμοι εἰς διόρθωσιν, ὡς και τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιουρήσωσιν εἰς ἀνάπαυσιν. Διὰ τοῦ Κυρίου...».

Ἐκτὸς ὅμως τούτων προϋτάσσετο τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὀνομάτων ἄλλη εὐχὴ (collectio ante nomina), εἰς τὴν ὁποίαν περιείχοντο δεήσεις ὑπὲρ τῶν ζώντων. Οὕτως ἐν τῇ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ λειτουργίᾳ, τῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ Mone⁴², ἀναγινώσκομεν: «Ἐπάκουσον ἡμῶν, Κύριε ἅγιε, Πάτερ Παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, και διὰ τῶν ἀξιωμασιῶν και τῶν δεή-

41. Ἐνθ' ἄνωτ. III σελ. 74.

42. Παρὰ Dix ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 490.

σεων τοῦ ἁγίου σου ποντίφηκος ἐπισκόπου Γερμανοῦ φύλαττε τὸν λαόν σου τοῦτον ἐν τῷ ἐλέει σου, διάσωζε αὐτὸν διὰ τῆς εὐνοίας σου καὶ σῶσον αὐτὸν διὰ τῆς ἀγάπης σου Διὰ κ.τ.λ...». Ἐν τινι δὲ εὐχῇ *Post nomina* παρατιθέμενη ὑπὸ τοῦ Lietzmann ἐν τῇ ἀνασυνθέσει αὐτοῦ τῆς Γαλλικανικῆς λειτουργίας, ἣν ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω, περιλαμβάνεται ἡ φράσις: «*oratumque oblatio quorum ante altare tuum nomina recitantur*».

(3) Μετὰ τὰ δίπτυχα «οἱ Χριστιανοὶ εἰρήνην ἀμοιβαίως ἐκφέρουσιν, ἵνα διὰ τοῦ ἀμοιβαίου φιλήματος κρατῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τῆς ἀγάπης τὴν στοργὴν» κατὰ τὸν Γερμανόν⁴³. Ἐδίδετο λοιπὸν καὶ κατὰ τὴν μεταξὺ ἕκτου καὶ ἑβδόμου αἰῶνος ἐποχὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλλίας τὸ μετ' ἀλλήλων πάντων τῶν Χριστιανῶν φίλημα. Συνεδέετο δὲ πρὸς αὐτὸ καὶ ἡ *Collectio ad pacem*. Ὁ Duchesne παραθέτει τὴν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Χριστουγέννων ἀπαγγελλομένην, ἔχουσαν κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ὡς ἑξῆς:

«Παντοδύναμε αἰώνιε Θεέ, ὃς ταύτην τὴν ἡμέραν τῆς ἐνσαρκώσεώς σου καὶ τοῦ τοκετοῦ τῆς μακαρίας παρθένου Μαρίας καθηγίασας, καὶ ὅστις τὴν ἀρχαίαν ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ ξύλου διάστασιν μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως, λίθος ἀκρογωνιαῖος συνήψας, δὸς τῷ οἴκῳ σου ἐν ταύτῃ τῇ πανηγύρει χαρὰν, ἵνα ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐν σοὶ κοινωνῶ ἐν τῇ τῆς σαρκὸς συγγενείᾳ ἀγάλλονται εἰς τὴν ὑψίστην πολιτῶν ἐνότητά, ὑπὲρ οὗς τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἀνήγαγες, καθοδηγηθῶσι καὶ ὡς μετ' ἀλλήλων δι' ἐξωτερικῶν ἀσπασμῶν συνδέονται, διχονοίας νὰ μὴ εἰσχωρῇ διακοπή, ὅτινες ἐπὶ σοὶ Δημιουργῶ ἀγάλλονται ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ὁμοσκησίας ἑλθόντα. Ὅπερ αὐτὸς εὐδόκησον παρασχεῖν, ὃς μετὰ τοῦ Πατρὸς. κ.τ.λ.

3. Πρόλογος, Ἐπινίκιος καὶ *post sanctus*.

(1) Εἴπετο εὐθὺς ἡ *Contestatio* ἢ *immolatio*. Καὶ ἡ μὲν ἔννοια τοῦ ὄρου *immolatio* ἐν τῷ *Missale gothicum* χρησιμοποιουμένου εἶναι εὐνόητος, ἐφ' ὅσον οὗτος μεταφράζεται διὰ τῆς λέξεως θυσία. Ὁ δὲ ὄρος *contestatio* σημαίνει κατὰ τὸν Jungmann⁴⁴ πανηγυρικὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ὄρον ἐξομολόγησις τὸν χρησιμοποιούμενον ὡς πρόλογον εἰς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς κανόνας τοῦ Βασιλείου⁴⁵.

Ὁ Γερμανὸς παραλείπει τὸν εἰς πάσας τὰς λειτουργίας προτασσόμενον ἀσπασμὸν τοῦ λειτουργοῦ («*Dominus vobiscum*» ἢ «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ») καθὼς καὶ τὴν ἀπάντησιν μετὰ τοῦ ἐπακολουθοῦντος

43. Περὶ Duchesne ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 202.

44. Ἐνθ' ἀνωτ. III σελ. 22 ὑποσ. 1.

45. W. Riedel, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien* (Λειψία 1900) σελ. 274.

διαλόγου. Ἐντεῦθεν τόσον ὁ Hammond⁴⁶ ὅσον καὶ ὁ Lietzmann⁴⁷ παραλείπουν αὐτά, τοῦ τελευταίου προσθέτοντος ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς λειτουργίας τὸ «Habemus in dominum. Gratias agamus domino Deo nostro», τοῦ *Dignum et justum est* ἀναγραφομένου ἐν τῷ *Missale Gothicum*. Οὕτως ὁ Γερμανὸς γράφει: «Ἄνω τὰς καρδίας ἔχειν ὁ ἱερεὺς παρακελεύεται, ἵνα μὴ τις σκέψις γήινη παραμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀγίας προσφορᾶς».

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν, οἱ Γαλλικανικοὶ καὶ Μοζαραβικοὶ τύποι ἔχουσιν «εἰδικούς Προλόγους δι' ἐκάστην ἡμέραν ἢ περίπτωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους»⁴⁸. Κατὰ τὴν παρατήρησιν δὲ τοῦ Lietzmann⁴⁹ τὰ Γαλλικανικὰ εὐχολόγια ἐν τῇ συνθέσει τῶν Προλόγων τούτων παρουσιάζουσι χρῆσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ μνημονευομένου ὑπὸ τῆς ἡμέρας ὑποκειμένου. Ἐν ταῖς λειτουργίαις δὲ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων εἰς τοὺς Προλόγους τούτους παρατηρεῖται πολλάκις ἀφήγησις τῶν ἔργων αὐτῶν⁵⁰. Τὸ σχῆμα τοῦ Προλόγου εἶναι ὅλως ἀπλοῦν: «Ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον σοὶ εὐχαριστεῖν, ἅγιε Θεέ, παντοδύναμε Πάτερ, αἰώνιε Θεέ (εἰς περιπτώσεις τινὰς καὶ ἄλλα ἐπίθετα ἐπακολουθοῦν), ὅστις σήμερον—ἐνταῦθα ἔπεται ἡ ἱστορία τῆς ἑορτῆς—καὶ εἰς τὴν κατάληξιν: «Διὸ ψάλλομέν σοι μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων κ.τ.λ.» Ὁ λίαν ἐπιτετηθευμένος ρητορικός καθωραϊσμός τῶν τμημάτων τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν Προλόγων τούτων δὲν ἄλλοιοῖ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον παρέχεται ἢ ἐντύπωσις, ὅτι συνεστάλησαν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ λείψανα τῶν Ἀνατολικῶν προλόγων, εἶναι ἡ βᾶσις αὐτῶν. Μόνον εἰς μεμονωμένας περιπτώσεις, καταλήγει ὁ Lietzmann, δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν στενοτέραν σχέσιν πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς λειτουργίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς λειτουργίας ἀναφερομένας εἰς συνήθεις Κυριακάς, ἄνευ εἰδικοῦ τινος ἑορταστικοῦ χαρακτῆρος, ἐνθα διετηρήθη ὁ παλαιὸς τύπος ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον κατέστη τῆς τρεχούσης χρήσεως εἰς τὰς ἄλλας λειτουργίας. Ἀναφερόμενος δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἰδικώτερον εἰς τὰς ἐκ τῶν παλαιότερων Γαλλικανικῶν λειτουργίας δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ Mone παρατηρεῖ, ὅτι ἢ ἐπὶ σκοπῷ καθωραϊσμοῦ τοῦ ὕφους ἀπομίμησις τῶν ἀνατολικῶν λειτουργιῶν καθίσταται πρόδηλος πρωτίστως εἰς διαφόρους ἐκ τούτων. Οὕτως ἐν τῇ τρίτῃ λειτουργίᾳ πολλαπλασιάζονται οἱ ὕμνοι τῶν θείων τῆς Τριάδος προσόντων κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ ὕφος τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν ἀναγινώσκομεν ἐν αὐτῇ: «πάντων ὑπερκείμενος καὶ ἑαυτὸν πᾶσιν ἐγγέων, τοὺς τόπους

46. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 323.

47. Οὐ μόνον ἐν τῇ ἀνασυνθέσει τῆς Γαλλ. λειτουργίας, ἣν παραθέτομεν κατωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἐν *Messe...* σελ. 21.

48. Stuart μν. ἔργ. σελ. 115.

49. *Messe..* σελ. 169.

50. Συγκεκριμένως παραπέμπει εἰς τὸ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Mabillon *Missale Gothicum* n. 110 σελ. 216, n. 115 σελ. 217, n. 127 σελ. 220, n. 367 σελ. 270 κ.τ.λ.

περιέχων καὶ τῶν τόπων ἐξερχόμενος, οὐδενὸς ἐνδεῆς καὶ τὰ πάντα πληρῶν λόγῳ ἀνέκφραστος, τῇ δυνάμει δραστικός καὶ ἐὰν τῇ φωνῇ ἀχώρητος, μόνῳ παραγγέλματι ἰσχύος... Τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὰς θαλάσσας μετὰ τῶν μορφῶν αὐτῶν κατὰ γένη παρήγαγες... Τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῆς μακαριωτάτης Τριάδος ἔπλασας, ἵνα ἐγκατεστημένος ἐν εὐφροσύνῃ καὶ δουλεύων τῷ δημιουργῷ τοῦ παραδείσου τῶν λοιπῶν δημιουργημάτων ἄρχῃ...». Σχολιάζων δὲ τὴν περικοπὴν ταύτην ὁ Lietzmann παρατηρεῖ, ὅτι τὸ περιχόμενον αὐτῆς ἀνταποκρίνεται κατὰ τὰ οὐσιώδη πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀλλ' ἡ ἔμφασις αὐτῆς ἐπὶ τῆς δημιουργίας τῶν οὐρανῶν, τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης εἶναι στενοτέρα πρὸς τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι τις τολμηρὸς καταλήγων εἰς τὸ πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι Ἑλληνικὴ λειτουργία τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἀνήκουσα εἰς μεσάζοντά τινα τύπον μετὰξὺ Ἀποστολικῶν Διαταγῶν καὶ τῶν λειτουργιῶν Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου, ἤτις ἀπαλώσθη, ἐχρησίμωσεν ἐν προκειμένῳ ὡς πρότυπον. Ταῦτα κατὰ Lietzmann.

Ὡς δεῖγμα Προλόγου Γαλλικανικοῦ εἰς δεσποτικὴν ἑορτὴν παραθέτομεν τὴν *contestationem* τῆς λειτουργίας τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Duchesne⁵¹.

«Ἄξιον ἀληθῶς καὶ δίκαιόν ἐστι, πρέπον καὶ σωτήριον, εὐχαριστεῖν σοι Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, ἐπεὶ σήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατηξίωσεν ἐπισκέψασθαι τὸν κόσμον, προῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ παρθενικοῦ σώματος καὶ κατῆλθεν ἐξ ἀγάπης ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἐψαλον οἱ ἄγγελοι τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις, ὅταν ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσιν ἐπεφάνη τοῦ Σωτήρος. Πᾶσα τέλος ἡ πληθὺς τῶν ἀγγέλων ἐχόρευεν, ἐπειδὴ ἡ γῆ βασιλέα ὑπεδέξατο αἰώνιον. Ἡ μακαρία Μαρία ἐγένετο ναὸς πολύτιμος, φέρουσα τὸν Κύριον τῶν κυρίων. Ἐγέννησε γὰρ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων παραβάσεων ὑπέρλαμπρον ζωὴν, ἵνα ὁ πικρὸς θάνατος ἐκβληθῇ. Ἠξιώθησαν γὰρ τὰ σπλάγχνα ἐκεῖνα, ἅτινα κηλίδα ἀνθρωπίνην δὲν ἐγνώρισαν, νὰ φέρωσι τὸν Θεόν. Ἐγεννήθη ἐν τῷ κόσμῳ ὁ αἰεὶ ζήσας καὶ ζῶν ἐν τῷ οὐρανῷ, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς σου Κύριος ἡμῶν. Δεῖ οὖν τὴν μεγαλωσύνην σου κινῆσαι Ἄγγελοι καὶ Ἀρχάγγελοι ἀπαύστως λέγοντες...».

Παράδειγμα δὲ Προλόγου εἰς μνήμην μάρτυρος παραθέτομεν τὸν ἐκ τοῦ *Missale Gothicum* no 16 ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Dix⁵² καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς μνήμης τοῦ πρὸ τῶν χρόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μαρτυρήσαντος Σατουρνίνου τοῦ Τουλουζῆς, περὶ οὗ ἐκυκλοφορεῖ παράδοσις, ὅτι εἶχε χειροτονηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου:

«Ἄξιον ἀληθῶς καὶ δίκαιον... Καὶ μάλιστα καὶ κυρίως δέον νὰ ὑμῶμεν τὴν πανίσχυρον δυνάμιν σου, ὦ Θεέ ἐν Τριάδι, μετ' εἰδικῆς ἀφοσιώσεως

51. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 204.

52. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 381.

καὶ λατρείας τῶν ἱκετευτικῶν λόγων μας διὰ τὰ θριαμβευτικὰ παθήματα πάντων τῶν ἁγίων σου, εἰδικώτερον δὲ ὀφειλομένον κατὰ τὴν ὥραν ταύτην νὰ ἐξάρωμεν μετὰ τῆς πρεπούσης τιμῆς τὸν ἠύλογημένον Σατουρνῖνον, τὸν διαπρυσιώτερον μάρτυρα τοῦ φοβεροῦ Ὀνόματός σου, τὸν ὁποῖον ὁ ὄχλος τῶν ἔθνικῶν, ὅταν ὤθει τοῦτον ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ὤθει καὶ εἰς τὸν οὐρανόν. Παρὰ ταῦτα ὁ ἀρχιερεὺς σου, ὁ ἐξαποσταλεὶς ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν πόλιν τῆς Τουλούζης, εἰς τὴν Ρώμην ταύτην τῆς Ganonne ὡς βικάριος τοῦ Πέτρου σου, ἐπλήρωσε καὶ τὸ ἐπισκοπικόν του ἔργον καὶ τὸ μαρτύριον. Διὸ ...».

(2). Ὁ Πρόλογος ἢ ἡ Contestatio κατέληγεν εἰς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον. Ἡ δὲ ἐπακολουθοῦσα εἰς τοῦτον collectio post sanctus δι' ὀλίγων συνθήτως φράσεων ἤγεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς συστάσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν λόγων τοῦ Κυρίου, ἥτις ἐν οὐδενὶ τῶν Γαλλικανικῶν χειρογράφων ἀναφέρεται. Πάντως αὕτη, ἐὰν δὲν ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κανόνος, προσωμοίαζεν λίαν πρὸς αὐτήν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐν τοῖς Post mysterium ἢ secreta ἐπακολουθούσης συνεχείας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν βραχύτητα τῆς συνδέσεως ταύτης τοῦ ἐπινικίου πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὴν ἀφήγησιν τῆς συστάσεως, λαμβάνει τις ἰδέαν τινὰ ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ ὑπὸ τοῦ Lietzmann παρατιθέμενα κείμενα αὐτῆς. «Ἐν ἐκ τούτων ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἐξῆς: «Ἀληθῶς ἅγιος, ἀληθῶς εὐλογημένος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σὸς Υἱός, ὁ μένων ἐν οὐρανοῖς, ὁ φανερωθεὶς ἐν τῇ γῆ. Οὗτος γὰρ τῇ προτεραῖα τοῦ πάθους αὐτοῦ ἔλαβεν ἄρτον...»⁵³. Τὸ ἔτερον βραχύτερον παρατίθεται ἐν τῇ ἀνασυνθέσει τοῦ τῆς Γαλλικανικῆς λειτουργίας, τὴν ὁποῖαν περιλαμβάνομεν κατωτέρω. Ὡς πρὸς δὲ τὰς λέξεις δι' ὧν ἀρχεται ἡ Collectio αὕτη, κατὰ κανόνα αὗται εἶναι: Vere sanctus, vere benedictus. Προδήλως ἡ φράσις Vere sanctus ὑπεθυμίζει τὴν ἐναρξιν κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ τῶν Ἀνατολικῶν λειτουργικῶν («Ἄγιος εἶ· ὡς ἀληθῶς, Κλημ., Κων/λεως. «Ἄγιος εἶ βασιλεῦ τῶν ἁγίων» Ἰάκ.). «Ὅπως ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν ἔχομεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ Missale Gothicum, ἐν τῇ ὁποῖα ἀντικαθίσταται τὸ vere sanctus ὑπὸ τοῦ ἀγγελικοῦ ὕμνου καὶ ἥτις ἔχει ὡς ἔπεται:

«Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Διότι προσήγγισεν ἡ ἀπολύτρωσις ἡμῶν, ἦλθεν ἡ ἀρχαία προσδοκία τῶν ἐθνῶν, πάρεστιν ἡ ὑπεσχημένη ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἤδη προλάμπει ἡ αἰωνία προσδοκία τῶν μακαρίων, διὰ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὅς τῇ προτεραῖα τοῦ πάθους αὐτοῦ...».

4. Post secreta ἢ Post mysterium.

Ἐπακολουθεῖ εὐχή, ἐν τῇ ὁποῖα ἀναπτύσσεται ἄλλοτε μὲν ἡ ἰδέα τῆς Ἀναμνήσεως, ἄλλοτε δὲ ἡ τῆς μεταβολῆς τῶν εὐχαριστιακῶν εἰδῶν διὰ τῆς

53. Ἐν Messe... σελ. 21.

ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἄλλοτε συνδυάζονται ἀμφότεραι ἤτοι ἀνάμνησις καὶ ἐπίκλησις, οὐχὶ σπανίως δέ, ὡς λέγει ὁ Duchesne⁵⁴ καὶ οὐδετέρα τῶν ἰδεῶν τούτων ἐκφράζεται.

(1). Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν Ἀνάμνησιν παρατηρεῖ ὁ Lietzmann⁵⁵, ὅτι σημαντικὸν τῆς Γαλλικανικῆς λειτουργίας ὡς συνόλου εἶναι ἡ μεγάλη σπάνις τῆς Ἀναμνήσεως περισωθείσης εἰς μεμονωμένας περιπτώσεις ὡς λείψανον παλαιᾶς ἐποχῆς. Παραθέτει ἐν τούτοις ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων περιπτώσεων διαφόρους τύπους, τοὺς ὁποίους καὶ μεταφέρομεν ἐνταῦθα κατὰ πιστὴν μετάφρασιν⁵⁶.

Goth. Missale (Murat. σελ. 654): «Μνήμονες τοῦ ἐνδοξοτάτου πάθους τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄδου ἀναστάσεως προσφερομέν σοι, Κύριε, ταύτην τὴν ἄσπilon θυσίαν, τὴν λογικὴν θυσίαν, τὴν ἀνάιμακτον θυσίαν, τοῦτον τὸν ἅγιον ἄρτον καὶ τὸ σωτηριῶδες ποτήριον».

Οὐδεμία ἄλλη Γαλλικανικὴ ἀνάμνησις, παρατηρεῖ ὁ Lietzmann, ἀκολουθεῖ τὸν Ρωμαϊκὸν (Συροαιγυπτιακὸν) τύπον, τὸν διακρινόμενον διὰ τῆς λέξεως Μνήμονες ἐν τῇ ἀρχῇ. Ἐξ ἄλλου ὅμως συναντῶμεν τὴν Ἀνάμνησιν εἰς δύο ἄλλας μορφάς. Χαρακτηριστικὸν τῆς πρώτης εἶναι ἡ φράσις «Ποιοῦμεν τοῦτο»:

Goth. miss. (Murat. σελ. 518) «Ποιοῦμεν τοῦτο, Κύριε ἕγιε Πάτερ, παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, μεμνημένοι καὶ ἐορτάζοντες τὸ πάθος τοῦ Μονογενοῦς σου Υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὃς μετὰ σοῦ κ.λ.π.».

Goth. miss. (Murat. σελ. 526) «Τοῦτο οὖν ποιοῦμεν, ταῦτα τὰ παραγγέλματα τηροῦμεν, τοῦτο τοῦ ἁγίου σώματος τὸ πάθος δι' ἱερῶν συνάξεων καταγγέλλομεν».

Goth. miss. (Mur. 637) «Ταῦτα ποιοῦμεν, Κύριε, τοῦ πάθους σου μεμνημένοι. Ταῦτα ποιοῦμεν Πάτερ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἡμῖν ἐκ τοῦ παλαιοῦ νόμου νέον παρέδωκας».

Mone λειτ. V «Προσθέτει δὲ τὸ πρόσταγμα τοῦτο, ὅτι ὁσάκις τὸ σῶμα τούτου λαμβάνομεν καὶ τὸ αἷμα, ἀνάμνησις γίνεται τοῦ Κυριακοῦ πάθους. Ὅπερ ἡμεῖς ποιοῦντες τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ σου, Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν πάντοτε τὴν δόξαν καταγγέλλομεν».

~~Ἡ δευτέρα μορφή χαρακτηρίζεται διὰ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως romanus=μεμνημέθα.~~

Miss. Goth. (Mu. 522) «Πιστεύομεν, Κύριε, τὴν ἑλευσίν σου, μεμνημέθα τοῦ πάθους σου. Τὸ σῶμά σου εἰς ἄφεισιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκλάσθη, τὸ ἅγιόν σου αἷμα εἰς λύτρον τῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως ἐξεχύθη: ὃς μετὰ τοῦ Πατρὸς κ.τ.λ.»⁵⁷.

54. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 207.

55. Messe... σελ. 62.

56. Αὐτόθ. 60-61.

57. Αὕτη παρατίθεται καὶ ὑπὸ τοῦ Duchesne (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 207) ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων.

Miss. Goth. (Mu. 559) «Μεμνήμεθά σου, Κύριε, τοῦ πάθους ὑπὲρ τοῦ κόσμου τοῦ σωτηρίου, τοῦ ταπεινοῦ, ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχεις πάντοτε ἐν τῷ Γεννήτορι δυνατός. Δεόμεθα, ἵνα, ὅσοι τοῦ θυσιαστηρίου σου κοινωνοῦμεν, μετὰ τῶν μακαρίων ἀποστόλων ἐν τοῖς οὐρανόις δοξασθῶμεν. Παράσχου, Σῶτερ τοῦ κόσμου, ὃς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ζῆς».

Mone λειτουργ. III «Μεμνημένοι οὖν καὶ τηροῦντες τὰ παραγγέλματα τοῦ Μονογενοῦς δεόμεθα ἵνα εἰς τὰ κτίσματα ταῦτα τὰ ἐπιτεθειμένα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου σου ἐκχύσης τὸ Πνεῦμα τοῦ καθαγιασμοῦ». Παράδειγμα συνδιάζον Ἀνάμνησιν καὶ Ἐπίκλησιν.

Ταῦτα ὁ Lietzmann περὶ τῆς Ἀναμνήσεως ἐν ταῖς Γαλλικανικαῖς λειτουργίαις.

(2). Περὶ δὲ τῆς Ἐπικλήσεως παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς⁵⁸ ὅτι διακρίνομεν ἐν ταῖς Γαλλικανικαῖς λειτουργίαις τρεῖς τύπους. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν παρουσιάζει πρόδηλον συγγένειαν πρὸς τὸν γνήσιον τύπον τῶν Ἀνατολικῶν ἐπικλήσεων.

Miss. Goth. «Καταβήτω, Κύριε, εἰς ταύτας τὰς θυσίας τῆς σῆς εὐλογίας ὁ συναΐδιος καὶ συνεργὸς τὸ Παράκλητον Πνεῦμα, ἵνα τὴν προσφορὰν, ἣν σοι ἐκ τῆς σῆς καρποφορούσης γῆς προσφέρομεν, δι' οὐρανιας μεταβολῆς σοῦ ἁγιάζοντος λάβωμεν, ἵνα μεταβληθεῖσα ἀπὸ καρποῦ εἰς σῶμα, ἀπὸ πτηρίου εἰς αἷμα ὠφελῇ τοὺς ἀξίους, ὅπερ προσηγάκαμεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν».

Miss. Gallicanum «Καταβήτω... ὁ ἅγιός σου Λόγος, καταβήτω τῆς ἀνεκτιμῆτου σου δόξης τὸ Πνεῦμα, καταβήτω χάρισμα ἀρχαίας συγγνώμης, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ ἡμῶν θυσία πνευματικὴ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσδεδεγμένη».

Mone IV «Καταβήτω, Κύριε, τὸ πλήρωμα τῆς σῆς ἐπιστασίας, θεότητος, ἀγάπης, ἀρετῆς, εὐλογίας καὶ δόξης... ἵνα λάβωμεν ἡμῖν δῶρον πίστεως, ἀγάπης εὐκρινῆς, ἡρεμον ἐλπίδα ἀναστάσεως καὶ αἰωνίας ἀθανασίας ἐν τῷ ὀνόματι τῷ σῷ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

Δεύτερός τις τύπος προτάσσει τὴν αἵτησιν τῆς εὐλογίας τῶν δώρων, ἐπιτάσσει τὴν δέησιν ὑπὲρ καταπέμφσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Miss. Goth. ἐκ τῆς post sanctus εὐχῆς: «Δεόμεθα, ἵνα τὴν θυσίαν ταύτην εὐλογῆσης διὰ τῆς σῆς εὐλογίας καὶ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος πληρώσης, ἵνα ἡ πᾶσιν ἡμῖν ἀληθὴς εὐχαριστία διὰ Χριστοῦ...».

Miss. Goth. «... ἵνα εὐδοκῆσης νὰ δεχθῆς καὶ νὰ εὐλογῆσης καὶ νὰ ἁγιάσης τὴν θυσίαν ταύτην, ἵνα γένηται ἡμῖν εὐχαριστία ἀληθὴς ἐν τῷ ὀνόματί σου καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς μεταμόρφωσιν σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵⁹.

58. Αὐτοθ. σελ. 93-98

59. Παρατίθεται καὶ ὑπὸ τοῦ Duchesne (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 208) ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς Περιτομῆς.

Ὁ τρίτος τύπος προδίδει κατὰ τὸν Lietzmann τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς εὐχῆς τῆς Προσκομιδῆς (offertorium) διὰ τῆς αἰτήσεως, ὅπως γένηται εὐ-πρόσδεκτος ἢ προσφορά, πρὸς ἣν συνδυάζονται ἰδέαι γνησίας Ἐπικλήσεως.

Miss. Goth. «Ἐπίβλεπον ἀκηράτῳ ὄμματι, ἀγαθὲ καὶ οἰκτίρμον ἐπὶ ταῦτα τὰ δῶρα, ὅς πάντοτε εἶ πρόθυμος εἰς δῶρα καὶ διὰ τῆς βλέψεως τὰς προσφοράς ταύτας ἀγίασον διὰ τῆς φυσικῆς Μεγαλειότητος, ὅς συνεχῶς ἅγιος εἶ καὶ ἅγια ἐπιδαφιλεύεις».

Miss. Goth. «Ἴνα τὰ ὑπὲρ τὸ θυσιαστήριόν σου κείμενα δῶρα εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς καὶ ταῦτα πάντα ἐπισκιάσῃς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ Υἱοῦ σου, ἵνα ὅσοι ἐκ ταύτης τῆς εὐλογίας σου λαμβάνομεν τῇ δόξῃ τῆς αἰωνιότητος κατακολουθῶμεν».

Ταῦτα ἐκ τοῦ Lietzmann περὶ τῆς Ἐπικλήσεως.

5. Confractio Κυριακῆ ἢ προσευχῆ καὶ Commixtio.

(1). Μετὰ τὴν Ἀνάμνησιν καὶ Ἐπίκλησιν ἐπακολουθεῖ εὐθύς ἡ κλάσις καὶ ἡ ἔνωσις ἢ σύμμειξις τοῦ καθηγιασμένου ἄρτου καὶ τοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ οἴνου. Κατὰ τὸν Duchesne⁶⁰ ἡ κλάσις ἦτο τελετὴ λίαν περίπλοκος, δόσις δέ τις δεισιδαιμονίας παρεσέδυσεν ἐνωρίτατα εἰς αὐτήν. Ἐτοποθετοῦντο δηλαδὴ αἱ μερίδες τοῦ κλωμένου ἄρτου κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζεται σῶμα ἀνθρώπινον. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ δευτέρα ἐν Τουρώνῃ τῷ 567 συνελοῦσα σύνοδος κατέκρινε τὴν συνήθειαν ταύτην καὶ ὥρισεν, ἵνα αἱ μερίδες τοποθετῶνται εἰς σχῆμα σταυροῦ⁶¹. Οὕτως αἱ μερίδες διατίθενται σταυροειδῶς, ἐκάστη δ' ἐξ αὐτῶν ἔχει εἰδικὴν συμβολικὴν σημασίαν, ἀνταποκρινομένην εἰς τὰ σωτηριώδη γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ⁶².

Καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ κλάσις «ἰκετευτικῶς ὁ κλῆρος ἔψαλλεν ἀντίφωνον, διότι τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος ἐκ τῆς θλίψεως τοῦ θανάτου» πάντα τὰ στοιχεῖα συνεκλονίζοντο.

(2). Ἐπηκολούθει ἡ Κυριακὴ προσευχή, ἥς προϋτάσσετο πρόλογός τις συμμεταβαλλόμενος κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς Κυριακάς. Κατὰ τὸ Missale Gothicum ὁ Πρόλογος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων εἶχεν ὡς ἐξῆς ἐν μεταφράσει: «Οὐχὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀξιομισθίας λαμβάνοντες θάρρος, Πάτερ ἅγιε, ἀλλ' ὑπακούοντες τῷ προστάγματι

60. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 209.

64. Ut corpus Domini in altari non in imaginario ordine sed sub crucis titulo componatur» (Κανὼν 3).

62. Διετίθεντο αὐτὰ ὡς ἐξῆς

1	συμβολιζουσῶν τῶν μερίδων—κατὰ τὴν ἀρι-
6 2 7	θμητικὴν σειρὰν αὐτῶν τὴν σάρκωσιν (2)
3 8	τὴν γέννησιν (3) τὴν Περικομῆν (4) τὴν Ἐ-
4 9	πιφάνειαν (5) τὸ πάθος (6) τὸν θάνατον (7)
5	

τὴν Ἀνάστασιν (8) τὴν ἐνδοξὸν Ἀνάληψιν (9) τὴν βασιλείαν.

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ σου, τολμῶμεν λέγειν Πάτερ ἡμῶν...».

Καθ' ἃ δὲ παρατηρεῖ ὁ Hammond⁶³, εἶναι βέβαιον, ὅτι τὴν Κυριακὴν προσευχὴν ἀπήγγελλεν οὐχὶ μόνος ὁ ἱερεὺς, ἀλλὰ καὶ ἅπας ὁ συμπαριστάμενος λαός. Καὶ ὁ ἐπακολουθῶν τῇ Κυριακῇ ἐμβολισμὸς συμμετεβάλλετο εἰς τὰς διαφόρους λειτουργίας, εἶχε δὲ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων ὡς ἐξῆς: «Ρῦσαι ἡμᾶς, παντοδύναμε Θεὲ ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἀπὸ παντὸς κινδύνου καὶ τήρει ἡμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, ὃ ἀπόλυτος ἀλήθεια καὶ ἀληθινὴ ἐλευθερία, ὁ Θεός, ὁ βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Ἐπηκολούθει ἡ σύμμειξις (commixtio), καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς ἔρριπτε μίαν ἢ καὶ πλείονας μερίδας τοῦ καθηγιασμένου ἄρτου εἰς τὸ ποτήριον.

6. Benedictio, Κοινωνία καὶ τὰ μετ' αὐτῆν.

(1). Τῆς κοινωνίας προηγεῖτο εὐλογία ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἐκτενεστέρα ἢ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βραχυτέρα. Ἡ εὐλογία αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σύνθεσιν μεγάλου ἀριθμοῦ εὐχῶν, ποικιλοῦσῶν ἀναλόγως τῶν ἑορτῶν, τῶν ὁποίων ἢ χρῆσις, καθὼς σημειοῖ ὁ Duchesne⁶⁴ περιεσώθη ἄχρι τοῦ νῦν ἐν Γαλλίᾳ καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐπικράτησιν τῆς ρωμαϊκῆς λειτουργίας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λυῶν. Ὁ διάκονος ἐκάλει τοὺς πιστοὺς νὰ κλίνωσι τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἐπισκόπου χρησιμοποιοῦν προσφώνησιν μαρτυρουμένην ἤδη ὑπὸ τοῦ Καισαρίου τῆς Ἀρελάτης. Ἀνάλογος οὕσα πρὸς τὴν τῶν Ἀνατολικῶν λειτουργιῶν: «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν» εἶχεν ὡς ἐξῆς: «Humiliate vos benedictioni». Ὁ ἐπίσκοπος τότε ἀπήγγελλε τὴν εὐλογίαν, ἀποτελουμένην ἐκ πλείονων φράσεων, μεθ' ἐκάστην τῶν ὁποίων παρενέβαινεν ὁ λαὸς ἀποκρινόμενος διὰ τοῦ Ἀμήν. Ὁ Duchesne⁶⁵ παραθέτει κείμενόν τι ταύτης, ὅπερ, ἂν κρίνη τις ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἀπηγγέλλετο κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων. Ἔχει τοῦτο ἐν πιστῇ μεταφράσει, ὡς ἔπεται:

«Ὁ Θεός, ὃς τὴν ἔλευσιν τῆς Μεγαλειότητός σου διὰ τοῦ ἀγγέλου Γαβριήλ, πρὶν ἢ καταβῆς εὐδόκησας νὰ ἀναγγείλῃς (Ἀπόκρ. Ἀμήν).

Ὅς ἀξιοπρεπῶς εἰς ἀνθρώπινα σπλάγχχνα εἰσελθὼν ἐκ τῆς κοιλίας τῆς Παρθένου σήμερον ἐξέλαμψας τῷ κόσμῳ. (Ἀμήν) Σὺ, Κύριε, εὐλόγησον τὸν οἶκόν σου τοῦτον, ὃν ἡ σημερινὴ πανήγυρις ἐπὶ τῇ ἐλεύσει σου ἐχαροποίησεν (Ἀμήν). Δὸς εἰρήνην τῷ λαῷ τούτῳ, ὃν διὰ τῆς τιμίας γεννήσεως ζωοποιεῖς καὶ διὰ τοῦ πάθους ἀπὸ τοῦ συνεχοῦς θανάτου ἀπέλυτρώσω (Ἀμήν).

Χορήγει τούτοις ἐκ τοῦ ἀνεξαντλήτου θησαυροῦ σου πλοῦτη ἀγαθότητος, πλήρωσον αὐτοὺς σοφίας, ἵνα δι' ἀμέμπτων πράξεων καὶ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ

63. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 343.

64. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 212.

65. Αὐτόθ. σελ. 213.

ἀκολουθῶσι σὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς δικαιοσύνης, ὃν κτίστην αὐτῶν γινώσκουσιν (Ἄμην).

Καὶ ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐρχόμενόν σε εἰς τὸν κόσμον ἡ ἀπιστία τοῦ Ἡρώδου ἐφοβήθη καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβῆς βασιλεὺς ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, οὕτω καὶ νῦν ἡ ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ πανηγυριζομένη ἐορτὴ ἄς λύσῃ τὰ δεσμὰ τῶν ἀμαρτιῶν μας (Ἄμην).

Ἰνα ὅταν καὶ πάλιν πρὸς τὸ κρίναι ἔλθῃς, οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἐμφανισθῆ ἔνοχος πρὸ τοῦ βήματός σου, ἀλλὰ διεσκεδασμένης ἀπὸ τῶν καρδιῶν ἡμῶν τῆς ἀχλύος τοῦ σκότους, εὐφραίνώμεθα ἐπὶ τῇ θεᾷ σου καὶ καταφθάσωμεν εἰς τὴν γῆν ἐκείνην, ἣν οἱ ἅγιοί σου εἰς ἀνάπαυσιν αἰωνίαν καθέξουσιν.

Ὁ Hammond⁶⁶ ἐξ ἑτέρου παραθέτει τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ, ἀπαγγελλομένην εὐλογίαν ἔχουσαν οὕτως: «Ὁ Θεός, ὃς τοὺς Ἀποστόλους σου ἠτοίμασας πολύτιμα τῶν ἐθνῶν φῶτα, ὅτε τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἰάκωβον πρὸς τὸ καταλάμπειν τὰς ψυχὰς μεταξὺ τῶν σκευῶν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς λυχνίας τῆς πίστεως προέβαλες Ἄποκ. Ἄμην.

Δὸς τῷ πλήθει τούτῳ ὅ,τι ὁ εἷς διὰ τῆς ἰκεσίας, ὁ ἕτερος διὰ τῆς διδασκαλίας διετύπωσεν. Ἄποκ. Ἄμην.

Καρποφορησάτω ἐν τῷ λαῷ τούτῳ ὅ,τι ἔσπειρεν οὗτος λόγῳ, ἐφύτευσεν ἐκεῖνος μαρτυρίῳ. Ἰνα τῇ μεσιτείᾳ τούτων τὸ πλήθος τοῦτο ἀναψύξῃται τῇ ἡδύτῃ ἐκείνου, ὑπὲρ τὸ στῆθος τοῦ ὁποίου ὁ ἡγαπημένος Ἰωάννης ἀνεκλίθη Ἄποκ. Ἄμην.

Τοῦθ' ὅπερ εὐδόκησον νὰ παράσχῃς, ὃς ἐν τῇ τελείᾳ Τριάδι ζῆς καὶ βασιλεύεις Θεὸς εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄποκ. Ἄμην».

Ἡ βραχυτέρα δ' εὐλογία, ἣν ἔδιδεν ὁ ἱερεὺς εἶχε κατὰ τὸν Γερμανόν⁶⁷: «Ἡ Εἰρήνη, ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ κοινωνία τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου εἶη πάντοτε μεθ' ὑμῶν».

(2). Ἐπηκολούθει ἡ κοινωνία. Ταύτης γινομένης ἐψάλλετο ὕμνος, τὸν ὁποῖον ὁ Γερμανός⁶⁸ καλεῖ *Trecanum* καὶ χαρακτηρίζει ὡς σημεῖον τῆς καθολικῆς πίστεως περὶ Τριάδος. Δὲν περιεσώθη οὗτος ἐν τοῖς Γαλλικανικαῖς βιβλίαις. Περὶ τοῦ ἀντιστοίχου τῆς Μοζαραβικῆς λειτουργίας θὰ εἴπωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Ἐν ταῖς Γαλλικανικαῖς ἐκκλησίαις προκειμένου νὰ κοινωνήσωσιν οἱ πιστοί, εἰσήρχοντο οὗτοι, μὴδὲ τῶν γυναικῶν ἐξαιρουμένων, εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ προσυχώρουν μέχρι τοῦ θυσιαστηρίου⁶⁹, κατὰ τὴν ἐν Ἄ-

66. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 347.

67. Duchesne ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 212.

68. Αὐτοῦθ. σελ. 214.

69. Κανὼν 4 τῆς ἐν Τουρῶν δευτέρας συνόδου: «Ad orandum et communicandum laicis et feminis sicut mos est, pateant sancta sanctorum» Πρβλ. καὶ Γρηγορίου Τουρῶν Hist. Fran. IX3;X8 «ad altarium».

λεξανδρεία παλαιὰν πρᾶξιν, τὴν ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ὑπαινισσομένην. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἐλάμβανον τὸν ἅγιον ἄρτον ἐπὶ γυμνῆς τῆς χειρός, αἱ δὲ γυναῖκες ἐπὶ κεκαλυμμένης ταύτης διὰ τῆς καλουμένης *palla dominicalis*⁷⁰, ἣν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν διὰ τὴν χρῆσιν ταύτην.

(3). *Collectio post communionem*. Εὐχαριστία. Τῆς κοινωνίας περατωθείσης ὁ ἐπίσκοπος ἐκάλει τοὺς πιστοὺς, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Θεὸν δι' εὐχῆς, ἥτις ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ λειτουργίᾳ θὰ ἐκαλεῖτο *invitatorium*, μεθ' ἣν ἐπηκολούθει ἡ εὐχαριστήριος *collectio*. Ὁ Duchesne⁷¹ παραθέτει κατὰ τὸ *Missale Gothicum* τὰς δύο ταύτας εὐχὰς ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν Χριστουγέννων, ἐχούσας κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ὡς ἔπεται:

«Ἐμπλησθέντες οὐρανόθεν τροφῆς καὶ ἀναφυγέντες πόματι αἰωνίου ποτηρίου, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν αἴνους καὶ εὐχαριστίας ἐγκαρδίως ἀποδώσωμεν, αἰτούμενοι, ἵνα τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνωμεν ἀπεκδεδυμένοι τὰ σαρκικὰ ἐλαττώματα (καὶ) ἀξιωθῶμεν πνευματικοὶ νὰ καταστῶμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ σου».

Ἐπακολουθεῖ ἡ *Collectio*:

«Εἴη ἡμῖν, Κύριε, ἱκετεύομεν, φάρμακον ψυχῆς καὶ σώματος τοῦθ' ἕπερ ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ ἁγίου σου θυσιαστηρίου ἐλάβομεν, ἵνα μὴ καταπιεζώμεθα ἐκ μηδεμιᾶς ἐναντιότητος, ὅτι διὰ τῆς μετοχῆς τοιοῦτου φαρμάκου ὀπλιζόμεθα. Διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ σου.

Ὁ Hammond⁷² παραθέτει καὶ τὰς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων (*in Vigilia Nativitatis Domini*) εὐχὰς ἐχούσας κατὰ τὸ *Missale Gothicum* ὡς ἑξῆς:

«Οὐρανόθεν τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐμπλησθέντες αἴνους καὶ εὐχαριστίας, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἀναπέμψωμεν, αἰτούμενοι, ἵνα ἡμᾶς, οὓς ἠξίωσε τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, κρίνῃ ἀξίους καὶ τῆς οὐρανόθεν ἀμοιβῆς. Δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ».

Ἐπακολουθεῖ ἡ *Collectio*.

70. Καισαρίου Ἀρελάτης *serm.* 252 de Tempore (M. L. 39, 2168): «Omnes viri, quando ad altare accessuri sunt, lavant manus suas, et omnes mulieres nitida exhibent linteamina, ubi corpus Christi accipiant». Καὶ τῆς περὶ τὸ 578 συνελθοῦσης ἐν Auxerre συνόδου *can.* 36, 37, 42: «Non licet mulieri nuda manu eucharistian accipere. Non licet mulieri manum suam ad pallam dominicam mittere. Ut unaquaeque mulier quando communicat dominicalem suam habeat».

71. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 217.

72. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 359.

«Τοῦθ' ὅπερ διὰ τοῦ στόματος ἐλάβομεν, Κύριε, εἶθε καὶ διὰ τῶν διανοιῶν νὰ λάβωμεν (mentibus cariamus) καὶ ἀπὸ δώρου προσκαίρου γένηται ἡμῖν φάρμακον αἰώνιον».

Κατὰ τὸν Lietzmann⁷³ ἡ λειτουργία ἐλάμβανε πέρασ διὰ βραχέος διαλόγου ἔχοντος οὕτω: «Ἡ λειτουργία ἐτελέσθη. Ἀπόκρ. Ἐν εἰρήνῃ».

Παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ ὀλόκληρον τὴν τάξιν τῆς Γαλλικανικῆς λειτουργίας.

73. Ἴδε κατωτέρω.

Δ'

ΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΑΝΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Αὕτη, ὡς ἀνασυνετέθη ὑπὸ τοῦ Hans Lietzmann καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν *Kleine Texte* 19 (Βερολῖνον 1935) σελ. 21 καὶ ἐξῆς, ἔχει ὡς ἔπεται:

α). Antiphona ad praelegendum¹ canitur, dum sacerdos e sacrario procedit.

Dominus regnavit, decorum induit: Alleluia.

Induit Dominus fortitudinem et praecinxit se: Alleluia.

Gloria et honor Patri et Filio et Spiritui Sancto in saecula saeculorum: Amen. Alleluia.

β) Diac. Silentium facite.

Sacerd. Dominus sit semper vobiscum

Resp. Et cum spiritu tuo.

Chorus: Agios o Theos, agios ischyros, agios athanatos eleison imas Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. Amen.

Tres parvuli: Kyrie eleison.

γ) Prophetia (Luc. I 68-79) Benedictus Dominus Deus Israel... usque ad in viam pacis.

(α) Ἀντίφωνον ad praelegendum ψάλλεται, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου προέρχεται.

Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο: Ἀλληλούια.

Ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο: Ἀλληλούια.

Δόξα καὶ τιμὴ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀλληλούια.

(β) Ὁ διάκονος. Σιγὴν ἄγετε.

Ὁ ἱερεὺς: Ὁ Κύριος ἔστω πάντοτε μεθ' ὑμῶν.

Ἀπόκρ. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος σου.

Ὁ Χορός: Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

[Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς λατινικὴν μετάφρασιν].

Τρεῖς μικροὶ παῖδες: Κύριε, ἐλέησον.

(γ) Προφητεία (Λουκ. α 68-79)

Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ... μέχρι τοῦ εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

1. Κατὰ τὸν Hammond (ἐνθ' ἀν., σελ. 293) οὐδὲν Γαλλικανικὸν ἀντιφωνάριον ἀνευρέθη ἀκόμη. Συνεπῶς οὐδὲν παράδειγμα ἀντιφώνου τοιοῦτου δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν.

Collectio post Prophetiam

Dum prophetica dicta nostrae devotionis comitamur obsequiis et benedictionum reddimus gratias et vicissitudinem pro visitatione desolvimus quam Omnipotens plebi suae fecit, in domo David cornu erecturus et gaudio adsignans post spatia temporum vaticinia prophetarum, gressusque nostros in viam pacis dirigens et salutis: per Dominum e.t.c.

(δ) Lectio prophetica

(ε) Lectio apostolica

(ς) Hymnus III puerorum (Dan. 3, 51-90):

Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum etc.

Responsorium canitur a tribus parvulis:

Redde mihi laetitiam salutaris tui: et spiritu principali confirma me.

Cor mundum crea in me, Deus. et spiritum rectum innova in visceribus meis.

Ne praeferas me a facie tua. et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

(ζ) Processio evangelii Ghor. Agios o Theos, agios ischyros, agios athanatos, eleison imas.

Et dum ascendit sacerdos in ambonem canitur:

Gloria tibi Domine.

Lectio evangelica

Collectio μετὰ τὴν Προφητείαν.

Καθ' ὃν χρόνον τὰ προφητικά ῥήματα συνοδεύομεν διὰ τιμῶν τῆς ἀφοσιώσεως ἡμῶν καὶ εὐλογιῶν χάριτας καὶ ἀνταπόδοσιν ἐκτίνομεν ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει, ἣν ὁ Παντοδύναμος ἐποίησατο τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐν οἴκῳ Δαυὶδ κέρας ἐγείρας καὶ χαρᾶ ἐπισφραγίζων μετὰ χρόνων διαστήματα τὰς προφητείας τῶν προφητῶν καὶ τὰ βήματα ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης καὶ σωτηρίας κατευθύνων: διὰ τοῦ Κυρίου κ.λ.π.

(δ) Ἀνάγνωσμα προφητικόν.

(ε) Ἀνάγνωσμα ἀποστολικόν.

(ς) Ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων (Δανιήλ. γ 51-90).

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν κ.λ.π.

Ἀντίφωνον ψάλλεται ὑπὸ τριῶν μικρῶν παιδῶν:

Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με.

Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.

Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ.

(ζ) Μετὰ πομπῆς πρόοδος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ χορὸς: Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

Καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἱερεὺς ἀναβαίνει εἰς τὸν ἄμβωνα ψάλλεται:

Δόξα σοι, Κύριε.

Εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα

Redeunte evangelio canitur:
Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis.

(η) H o m i l i a

(θ) P r e x prostratis ante altare sacerdotibus dicitur a diacono²:

Dicamus omnes ex toto corde et ex tota mente: Domine exaudi et miserere, Domine miserere.

Qui respicis super terram et facis eam tremere: Oramus te domine, exaudi etc.

Pro altissima pace et tranquillitate temporum nostrorum.

Pro sancta ecclesia catholica, quae est a finibus usque terminos orbis terrae: Oramus etc.

• Pro pastore N. episcopo et omnibus episcopis et presbyteris et diaconis et omni clero: Oramus etc.

Pro hoc loco et inhabitantibus in eo.

Pro piissimis imperatoribus et omni Romano exercitu: Oramus etc.

Pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt.

Pro virginibus, viduis et orphanis: Oramus etc.

. Pro peregrinantibus et iter agentibus ac navigantibus.

Pro poenitentibus et catechumenis: Oramus etc.

Ἐπανακομιζομένου τοῦ Εὐαγγελίου ψάλλεται εἰς τὴν λατινικὴν τὸ Βυζαντινὸν τρισάγιον ἐκ νέου.

(η) Ὁ μιλία.

(θ) Δέησις. γονυπετούντων πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ἱερέων λέγεται ὑπὸ τοῦ διακόνου:

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας: Κύριε ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, δεόμεθά σου, Κύριε, ἐπάκουσον κ.τ.λ.

Ἐπεὶ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας τῶν χρόνων ἡμῶν.

Ἐπεὶ τῆς ἀγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων τῆς οἰκουμένης, δεόμεθά κ.τ.λ.

Ἐπεὶ τοῦ ποιμένος (δεῖνα) ἐπισκόπου καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, δεόμεθα κ.λ.π.

Ἐπεὶ τοῦ τόπου τοῦτου καὶ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῷ.

Ἐπεὶ τῶν εὐσεβεστάτων αὐτοκρατόρων καὶ παντὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, δεόμεθα κ.λ.π.

Ἐπεὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ κατεστημένων,

Ἐπεὶ τῶν παρθένων, τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, δεόμεθα κ.λ.π.

Ἐπεὶ τῶν ἀποδημούντων καὶ ὁδοπορούντων καὶ πλεόντων.

Ἐπεὶ τῶν μετανοούντων καὶ κατηχουμένων, δεόμεθα κ.τ.λ.

2. Ἡ ἐκτενὴς αὕτη ἔχει ληφθῆ ἔκ τοῦ Missale τοῦ Stowe (Duchesne μν. ἔργ. σελ. 190).

Pro his qui in sancta ecclesia fructus misericordiae largiuntur,

Domine Deus virtutum exaudi preces nostros: Oramus

Sanctorum apostolorum ac martyrum memores simus, ut orantibus eis pro nobis veniam mereamur: Oramus etc.

Christianum et pacificum nobis finem concedi a Domino deprecemur: Praesta, Domine, praesta.

Et divinum in nobis permanere vinculum caritatis. sanctum Dominum deprecemur: Praesta etc.

Conservare sanctitatem et catholicam fidei puritatem Dominum deprecemur: Praesta etc.

Dicamus omnes ex toto corde et ex tota mente: Domine exaudi et miserere, Domine miserere.

Collectio post precem³.

Misericors et miserator Domine, qui si nobis quod meremur rependeres, nullum tuis dignum remissionibus invenires, multiplica super nos indulgentiam tuam, ut ubi abundavit peccatum, gratia remissionis exuberet: per Dominum etc.

(ι) Missa Catechumenorum.

Diac. Catechumeni exeant.

Ἵπὲρ τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καρποῦς εὐσπλαγχνίας ἐπιδαψιλευόντων,

Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐπάκουσον τῶν δεήσεων ἡμῶν. Δεόμεθα

Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ μαρτύρων μνημονεύσωμεν, ἵνα ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν δεήσεσιν αὐτῶν χάριτος ἀξιωθῶμεν Δεόμεθα κ.λ.π.

Χριστιανὸν καὶ εἰρηνικὸν ἡμῖν τὸ τέλος παραχωρηθῆναι ὑπὸ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν: Παράσχου, Κύριε, παράσχου

Καὶ τὸν θεῖον σύνδεσμον τῆς ἀγάπης ἐν ἡμῖν παραμένειν τοῦ ἁγίου Κυρίου δεηθῶμεν: Παράσχου κ.λ.π.

Διατηρῆσαι τὴν ἁγιότητα καὶ τὴν καθαρότητα τῆς καθολικῆς πίστεως τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν: Παράσχου κ.λ.π

Εἶπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, Κύριε, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον, Κύριε, ἐλέησον.

Εὐχὴ μετὰ τὴν δέσιν.

Οἰκτίρμων καὶ εὐσπλαγγνε Κύριε, ὅστις ἐὰν εἰς ἡμᾶς ἀνταπέδιδες ἐκεῖνο οὐτινος ἀξιοί ἐσμεν οὐδὲν θὰ εὕρισκες ἀξίον τῶν σῶν συγχωρήσεων, πλήθυνον ἐφ' ἡμᾶς τὴν ευμένειάν σου ἵνα ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερπερισευῆ ἡ χάρις τῆς ἀφέσεως, διὰ τοῦ Κυρίου κ.λ.π.

(ι) Ἀπόλυσις τῶν Κατηχομένων

Ἐὸ δίακ. Οἱ κατηχοῦμενοι προσελθῆτωσαν.

3. Ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ κατὰ τὰς λειτουργίας τοῦ Μονε.

(ια) Processio oblationi

Diac. Silentium facite.

Observate ad ostium.

Dum afferunt panem eucharisticum in turri et vinum in calice cantatur a choro.

Sonus: Celebraverunt filii Israel diem festum benedicentes Deum, qui liberavit eos, misericordiae initium stillans super eos. Vidi summum sacerdotem ante altare manus protendentem et orantem pro omni populo.

Et dum in altari sacrosancta elementa pallio teguntur, canit chorus.

Laudes: Alleluia, alleluia, alleluia.

(ιβ) Praefatio misae.

Unum Deum Patrem et Filium ac Spiritum sanctum, divisim personarum nominibus, indivisa divinitate confessi, fratres carissimi, totis mentibus deprecemur, ut in omni loco vel tempore cuncti fidem rectam et vitam habeant innocentem: auctorem conditionis suae ac redemptionis agnoscant; resurrecturos se ac secundum sua opera judicandos intellegant. Et quia ex vitiatæ naturæ contactu nostræ voluntatis habet fragilitas ut laedatur, suae benignitatis praestet pietas ut placetur: per D. etc.

(ια) Λιτάνευσις τῆς προσφορᾶς.

Ὁ διάκονος: Σιγὴν ἄγετε. Ἀτενίζετε πρὸς τὴν θύραν.

Καθ' ὃν χρόνον προσκομίζουσι τὸν ἄρτον τῆς εὐχαριστίας ἐν πυργωτῇ πυξίδι καὶ τὸν οἶνον ἐν ποτηρίῳ ψάλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ:

Ὕμνος: Ἐώρτασαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἡμέραν ἑορτῆς εὐλογοῦντες τὸν Θεόν, τὸν ἐλευθερώσαντα αὐτούς, ἀρχὴν ἐλέους ἀποστάζοντα ὑπὲρ αὐτούς. Εἶδον τὸν ἀρχιερέα πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὰς χεῖρας προτείνοντα καὶ δεόμενον ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ.

Καὶ καθ' ὃν χρόνον τὰ ἅγια εἶδη διὰ τοῦ καλύμματος καλύπτονται, ψάλλει ὁ χορός:

Ἄϊνος Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα.

(ιβ) Πρόλογος τῆς λειτουργίας. Ἐνα Θεὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, διηρημένους ὀνόμασι προσώπων, ἀδιαίρετω θεότητι ὁμολογοῦντες, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας δεηθῶμεν, ἵνα ἐν παντὶ τόπῳ ἢ καιρῷ οἱ πάντες πίστιν ὀρθὴν καὶ βίον ἀθῶον ἔχωσι, γινώσκωσι τὸν δημιουργὸν τῆς ἰδίας καταστάσεως καὶ ἀπολυτρώσεως, κατανοῶσιν, ὅτι θὰ ἀναστηθῶσιν, ὅπως κριθῶσι κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια τῆς θελήσεως ἡμῶν ἐκ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὴν μεμολυσμένην φύσιν διάκειται ἵνα βλάπτηται, ἡ ὁσιότης τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ παράσχοι ἵνα ἀρέσκηται διὰ τοῦ Κυρίου κ.λ.π.

(ιγ) Collectio ante nomina:

Deus cujus tam immens est bonitas quam potestas, praesta quod justis polliceris accipere, quod reis minaris evadere, veraciter te credere, rationa biliter confiteri, salubriter conversari, si quies adridat te colere, si tempatio ingruat non negare, temporariae vitae necessariis abundare, aeternis gaudiis non carere: per D. etc.

Diptycha recitantur cum pallium sublatum est.

Collectio post nomina. Sanctifica tua, omnipotens Deus, ea quae a te ordinata sunt. Placabilitate dignetur libens suscipere quod offerimus, et clemens indulgeat quod laetamus. Sanctorum tuorum nos gloriosa merita, ne in poenam veniamus, excusent: defunctorum fidelium animae, quae beatitudine gaudent, nobis opitulentur: quae consolatione indigent, ecclesiae praecibus adsolvantur: eorumque oblatio, quorum ante altare tuum nomina recitantur, ita sit in tuis oculis placita, ut illis sit in beneficiis copiosa per D. etc.

(ιδ) Pax datur
Collectio ad pacem. Do-

(ιγ) Εὐχὴ πρὸ τῶν ὀνομάτων.

Ὁ Θεός, οὐτινος τόσον ἀπειρός ἐστὶν ἢ ἀγαθότης ὅσον καὶ ἡ δύναμις, παράσχου ὅπερ τῆς δικαιοῦς ὑπέσχου νὰ λάβωσιν, ὅπερ τοῖς ἐνόχοις ἀπειλεῖς νὰ διεκφεύγῃ ἀπ' αὐτῶν, ἐν ἀληθείᾳ σὲ πιστεῦσιν, μετ' ἐπιγνώσεως ὁμολογεῖν, ὑγιῶς ἀναστρέφεσθαι, ἐὰν ἡσυχία κρατῆ σὲ λατρεύειν, ἐὰν πειρασμὸς ἐνσκήπτῃ μὴ ἀρνείσθαι σε, δαψιλῶς ἔχειν τὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς ἀναγκαῖα καὶ μὴ στερηθῆναι τῶν αἰωνίων ἀπολαύσεων διὰ τοῦ Κυρίου κ.τ.λ.

Τὰ Δίπτυχα ἀναγινώσκονται ὅτε τὸ κάλυμμα ἀφαιρεῖται.

Εὐχὴ μετὰ τὰ ὀνόματα. Ἀγίασον τὰ σά, παντοδύναμε Θεέ, ταῦτα ἄτινα σοὶ τεταγμένα εἰσὶν. Ἄσμενος δι' εὐκαταλλαξίας ἄς εὐδοκῆσῃς νὰ δεχθῆς ὅ,τι προσφέρωμεν καὶ ἐπιεικῆς ἄς χαρισθῆς εἰς ὅ,τι θυσιάζομεν. Αἱ ἀξιομισθίαι αἱ ἐνδοξοὶ τῶν ἁγίων σου, ἄς δικαιολογῶσιν ἡμᾶς, ἵνα μὴ εἰς ποινὴν ἐμπέσωμεν αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων πιστῶν, αἵτινες ἀγάλλονται μακαρίως, ἄς ἔλθωσιν ἐπίκουροι εἰς ἡμᾶς αἵτινες ἀναπαύσεως στεροῦνται, ταῖς δεήσεσι τῆς ἐκκλησίας ἄς ἀπαλλάσσωνται, καὶ τούτων ἡ προσφορὰ, ὧν πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου σου τὰ ὀνόματα ἀπαγγέλλονται, οὕτως ἔστω τοῖς ὀφθαλμοῖς σου εὐάρεστος, ὥστε νὰ εἶναι ἐκεῖνοις ἐν εὐεργεσίαις δαψιλῆς, διὰ τοῦ Κυρίου κ.λ.π.

(ιδ) Εἰρήνην δίδεται.
Εὐχὴ πρὸς εἰρήνην. Δὸς

na nobis, Domine Deus noster, in custodienda pace tuum donum, tuumque depositum custodire, et sic in omnibus sequi quam ipse jubes et tributis caritatem, ut in aliquibus culpas noverimus odisse, non animas, finem optare crimini, non salutem: sic cunctis concordia sit amori, ut discordiam nec inferre ulli liceat nec referre: per D. etc.

ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν τῷ τηρεῖν τὴν εἰρήνην, τὸ σὸν δῶρον, καὶ τὴν σὴν παρακαταθήκην νὰ φυλάττωμεν καὶ οὕτω ἐν πᾶσιν ἀκολουθεῖν τὴν ἣν αὐτὸς διατάσσεις καὶ χορηγεῖς ἀγάπην, ἵνα (ἐὰν) εἰς ἄλλους γνωρίσωμεν ἐνόχους πράξεις, μισῶμεν οὐχὶ τὰς ψυχὰς, τὸ τέλος εὐχόμενοι τοῦ ἐγκλήματος, οὐχὶ τὴν σωτηρίαν: Οὕτω τοῖς πᾶσιν εἶη ὁμόνοια ἀγάπης, ὥστε τὴν διχόνοιαν νὰ μὴ ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ἐπιφέρωμεν εἰς κανένα οὔτε νὰ ἐπαναφέρωμεν: Διὰ τοῦ Κυρίου κ.λ.π.

(ιε) Sacerd. Sursum corda

R. Habemus ad Dominum.

Sac. Gratias agamus Domino Deo nostro.

R. Dignum et justum est. *C o n t e s t a t i o*⁴. Dignum et justum est, nos tibi semper gratias agere, Trinitas Deus, cujus nos potestas verbo creavit, pro merito nostro offensa damnavit, per filium pietas liberavit, per baptismum et poenitentiam ad coelos vocavit: cui merito omnes angeli atque archangeli sine cessatione proclamant dicentes:

Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis.

Post sanctus. Vere sanctus,

(ιε) Ἱερεὺς: Ἄνω τὰς καρδίας.

Ἄποκ. Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ἱερεὺς. Εὐχαριστήσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν.

Ἄποκ. Ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι.

Ἐξομολόγησις. Ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι εὐχαριστεῖν σοὶ ἡμᾶς πάντοτε, Τριάς ὁ Θεός, οὐτινος ἡ δύναμις ἡμᾶς λόγῳ ἐδημιούργησε, ἀξίως διὰ τὴν παρεκτροπὴν ἡμῶν κατεδίκασεν, ἢ ἀγάπη διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐλευθέρωσε, διὰ βαπτίσματος καὶ μετανοίας εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκάλεσεν, ὧστιν ἀξίως πάντες οἱ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι ἀπαύστως κράζουσι λέγοντες:

Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς Σαβαώθ πλήρεις εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Μετὰ τὸ Ἄγιος. Ἀληθῶς

4. Ἐκ τῶν λειτουργιῶν τοῦ Mone.

vere benedictus Dominus noster,
Jesus Christus, filius tuus

S e c r e t a Qui pridie quam pate (retur accepit panem in sanctas et venerabiles manus suas et elevatis oculis in coelum ad te, deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens benedixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite et manducate ex hoc omnes, hoc est enim corpus meum. Simili modo postquam coenatum est accipiens et hunc praeclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas item tibi gratias agens benedixit deditque discipulis suis dicens Accipite et bibite ex eo omnes. Hic est enim calix sanguinis mei, novi et aeterni testamenti: mysterium fidei: qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Haec quotiescumque feceritis in mei memoriam facietis)⁵.

P o s t s e c r e t a. Recolentes igitur et servantes praecepta Unigeniti deprecamur, Pater omnipotens, ut his creaturis altario tuo superpositis spiritum sanctificationis infundas. ut per transfusionem coelestis atquae invisibilis sacramenti panis hic mutatus in carnem et calix translatus in sanguinem sit totis gratia, sit sumentibus medicina: per D. etc.

ἅγιος, ἀληθῶς εὐλογημένος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σὸς Υἱός·
S e c r e t a ὅστις τῇ προτεραία τοῦ πάθους ἔλαβεν ἄρτον εἰς τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν εἰς σέ, τὸν Θεὸν Πατέρα αὐτοῦ τὸν παντοδύναμον, εὐχαριστήσας σοι, ἠλόγησεν, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων: Λάβετε καὶ φάγετε ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμά μου.

Ὅμοίως μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν καὶ τοῦτο τὸ ἔκπαγλον ποτήριον εἰς τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς αὐτοῦ χεῖρας ὡσαύτως εὐχαριστήσας σοι ἠλόγησε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων: Λάβετε καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ποτήριον τοῦ αἵματός μου, τὸ τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, μυστήριον πίστεως, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν. Ὅσακις ταῦτα ποιήσετε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν ποιήτε.

Μ ε τὰ τὰ s e c r e t a. Μεμνημένοι οὖν καὶ τηροῦντες τὰ παραγγέλματα τοῦ Μονογενοῦς, δεόμεθα, Πάτερ παντοδύναμε, ἵνα εἰς ταῦτα τὰ κτίσματα, τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου σου ὑπερκείμενα ἐκχύσεως Πνεῦμα καθαγιασμοῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐκχύσεως ὁ οὐράνιος καὶ ἀόρατος τοῦ μυστηρίου ἄρτος οὗτος μεταβαλλόμενος εἰς σῶμα καὶ τὸ ποτήριον μεταβαλλόμενον εἰς αἷμα ἢ πᾶσι χάρις, ἢ τοῖς

5. Ὁ Lietzmann ἐν Messe und Herrenmahl (σελ. 21 ὑποσ. 4) παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἐντὸς παρενθέσεως τμήμα τῆς εὐχῆς, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου προστέθη κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν τύπον διότι δὲν ἀπαντᾷ ἐν οὐδενὶ Γαλλικανικῷ χειρογράφῳ. Ἡ συνέχεια ὁμοίως ἢ ἐπακολουθοῦσα καθιστᾷ σαφές, ὅτι παρῶμοια τις θὰ ἦτο ἢ ἀφήγησις καὶ ἐν τῇ Γαλλικανικῇ λειτουργίᾳ.

λαμβάνουσι φάρμακον διὰ τοῦ Κυρίου
κ.τ.λ.

(ις) *Confractio et com-
mixtio. Sacerdos frangit pa-
nem et disponit particulas super
patenam in figura crucis. Deinde
particulum immittit in calicem.
Interim cantat chorus antiphona-
nam ad confractionem:*⁶

Fiat, Domine, misericordia tua
super nos, quemadmodum spera-
vimus in te.

Cognoverunt Dominum, alle-
luia, in fractione panis, alleluia.

Panis quem frangimus corpus
est Domini nostri Jesu Christi,
alleluia. Calix quem benedicimus
alleluia, sanguis est Domini no-
stri Jesu Christi, alleluia: in re-
missionem peccatorum nostrorum
alleluia.

Fiat, domine, misericordia tua
super nos, alleluia, quemadmodum
speravimus in te, alleluia.

(ιζ) *Ante orationem do-
minicam*

Indigni quidem sumus nomine
filiorum, omnipotens Deus, sed
juvante [te] Domino nostro Jesu
Christo, filio tuo, licet trepidan-
tes, tamen obentientes, humili-
mente oramus et dicimus:

Oratio dominica. Pater

(ιστ) *Κλάσις καὶ μίξις.
Ἵ ἱερεὺς κλάσῃ τὸν ἄρτον καὶ ταξιθετεῖ
τὰς μερίδας ὑπὲρ τὸ δισκάριον εἰς
σχῆμα σταυροῦ. Ἐἵτα ρίπτει μερίδα
εἰς τὸ ποτήριον. Ἐν τῷ μεταξύ ψάλλει
ὁ χορὸς ἀντίφωνον ad confractionem:*

Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ'
ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σέ.

Ἐπέγνωσαν τὸν Κύριον, ἀλλη-
λούϊα, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, ἀλλη-
λούϊα.

Ἵ ἄρτος, ὃν κλώμεν, σῶμά ἐστι
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
Ἵ Ἀλληλούϊα. Τὸ ποτήριον, ὃ εὐλο-
γοῦμεν, ἀλληλούϊα, αἷμά ἐστι τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλη-
λούϊα, εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν
ἡμῶν, Ἵ Ἀλληλούϊα.

Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ'
ἡμᾶς, ἀλληλούϊα, καθάπερ ἠλπίσαμεν
ἐπὶ σέ, ἀλληλούϊα.

(ιζ) *Πρὸ τῆς Κυριακῆς
προσευχῆς.*

Ἵ Ἀνάξιόί τινές ἐσμεν τοῦ ὀνόμα-
τος τῶν υἱῶν, Παντοδύναμε Θεέ,
ἀλλὰ βοηθοῦντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ σου, ἐπι-
τρέπεται τρέμοντες, ἀλλὰ καὶ ὑπακού-
οντες, ταπεινῶς νὰ προσευχηθῶμεν
καὶ λέγομεν:

Κυριακῆ προσευχῆ. Πά-

6. Ἐκ τοῦ missale τοῦ Stowe.

noster... usque ad libera nos a malo.

Post orationem dominicam.

Libera nos a malo, omnipotens Deus, et praesta, ut incisa mole facinorum sola in nos proficiant incrementa virtutum: per D. etc.

(ιη) Benedictio populi. Deus, rerum omnium rector et conditor, qui omnia, quae a te facta sunt, majestate implet scientia ordinas, pietate custodis: Amen: Rescipere dignare hos populos tuos, qui per nostri oris officium benedictionum tuarum dona desiderant: Amen. Reple eos tuae scientia voluntatis. ut in omnibus mandatorum imperio piae venerationis famulentur officio: Amen. Averte ab iis inhonesta et turpia libidinum probra. Averte jocundas et noxias corporum voluptates. Averte invidiam tuis beneficiis et bonis omnibus inimicam: Amen. Ut in omni patientia et longanimitate crescentes, a te vocati ad patrem aeterni luminis, transeant in regnum hereditariae claritatis: Amen. Quod ipse praestare digneris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas in saecula saeculorum: Amen.

τερ ἡμῶν... μέχρι τοῦ ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Μετὰ τὴν Κυριακὴν προσευχῆν.

Ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, παντοδύναμε Θεέ, καὶ παράσχου, ἵνα ἐκκοπέντος τοῦ ὄγκου τῶν πονηρῶν ἔργων μόνα ἐν ἡμῖν τὰ σπέρματα τῶν ἀρετῶν προβάλλωσι, διὰ τοῦ Κυρίου κ.τ.λ.

Εὐλογία τοῦ λαοῦ. Ὁ Θεός, ὁ πάντων κυβερνήτης καὶ δημιουργός, ὃς πάντα, ὅσα παρὰ σοῦ ἐγένοντο, διὰ μεγαλειότητος πληροῖς, διὰ σοφίας διατάσσεις, δι' ἀγάπης φρουρεῖς. Ἀμήν. Ἀξίωσον νὰ δεχθῆς τὸν λαόν σου τοῦτον, ὅστις διὰ τῆς ὑπουργίας τοῦ στόματος ἡμῶν τὰ δῶρα τῶν σῶν εὐλογιῶν ποθεῖ. Ἀμήν. Πλήρωσον αὐτοὺς διὰ τῆς σοφίας τοῦ σοῦ θελήματος, ἵνα ἐν πᾶσιν εἰς τὸ πρόσταγμα τῶν ἐντολῶν δουλεύωσι ἐν ἔργῳ εὐσεβοῦς λατρείας: Ἀμήν. Ἀπόστρεψον ἀπ' αὐτῶν τὰ ἀσχήμονα καὶ αἰσχρὰ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν ὄνειδη. Ἀπόστρεψον τὰς θελκτικὰς καὶ ἐπιβλαβεῖς τοῦ σώματος ἡδυπαθείας. Ἀπόστρεψον τὸν φθόνον, τὸν ἐχθρὸν τῶν σῶν εὐεργεσιῶν καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν, Ἀμήν. Ἴνα ἐν πάσῃ ὑπομονῇ καὶ μακροθυμίᾳ ἀξάνοντες, ὑπὸ σοῦ κεκλημένοι εἰς τὸν Πατέρα τοῦ αἰωνίου φωτός, μεταστῶσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἐκλάμπρου κληρονομίας: Ἀμήν. Τοῦθ' ὅπερ αὐτὸς ἀξίωσον νὰ παράσχῃς ὃς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ζῆς καὶ βασιλεύεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(ιθ) C o m m u n i o. Dum fideles accedant ad altare communicant cantatur a choro «Antiphona ad communionem» sive «Trecanum».

Venite, benedicti patris mei, possidete regnum, alleluia, quod vobis paratum est ab origine mundi alleluia.

Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Venite etc. repetitur.

Sicut erat in principio nunc et semper et in saecula saeculorum.

Venite etc. repetitur.

Collectio post communionem.

Refecti spiritali cibo et caelesti poculo reparati omnipotentem Deum, fratres carissimi, deprecemur, ut qui nos corporis sui participatione et sanguinis effusione redemit, in requiem sempiternam jubeat conlocare: per D. etc.

(κ) C o l l e c t i o s e q u i t u r. Misericordiam tuam, Domine supplices exoramus, ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad poenam, sed fiat intercessio salutaris ad veniam. Quod ipse praestare digneris, qui cum Patre etc.

Missa finitur brevi responso:

Sac. Missa acta est.

Res. In pace.

(ιθ) Κ ο ι ν ω ν ί α. Καθ' ὃν χρόνον οἱ πιστοὶ προσέρχονται πρὸς τὸ θυσιαστήριον, κοινωνοῦσι, ψάλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τὸ Ἀντίφωνον ad communionem ἢ τὸ Trecanum.

Ἐλθετε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν, ἀλληλούϊα, τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀλληλούϊα.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἐλθετε οἱ εὐλογημένοι κ.λ.π. ἐπαναλαμβάνεται.

Ὡς ἦν ἐν ἀρχῇ νῦν καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἐλθετε κ.λ.π. ἐπαναλαμβάνεται.

Εὐχὴ μετὰ τὴν κοινωνίαν.

Ἀπολαύσαντες οὐρανοῦ τροφῆς καὶ ἀναλαβόντες οὐρανό ποματι, τὸν παντοδύναμον Θεόν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἡμᾶς οὖς διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματός του ἐλυτρώσατο, εἰς τὴν αἰώνιαν ἀνάπαυσιν κελύσῃ νὰ συναχθῶμεν διὰ τοῦ Κυρίου.

(κ) Ἐπακολουθεῖ C o l l e c t i o. Τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν, Κύριε, ἱκετεύοντες ἐκλιπαροῦμεν, ἵνα τοῦτο τὸ σὸν μυστήριον μὴ ᾖ ἡμῖν αἰτία εἰς ποινήν, ἀλλὰ γένηται σωτήριος μεσιτεία εἰς ἄφεσιν. Τοῦθ' ὕπερ αὐτὸς ἀξιώσων νὰ παράσχῃς, ὃς μετὰ τοῦ Πατρὸς. κ.λ.π.

Ἡ λειτουργία περατοῦται διὰ βραχείας ἐρωταποκρίσεως:

Ἱερεὺς: Ἡ λειτουργία ἐτελέσθη.

Ἀπόκ. Ἐν εἰρήνῃ.

ΑΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΓΑΛΛΙΚΑΝΙΚΟΝ ΤΥΠΟΝ

1. Πηγαί.

Αί τελεταὶ τῶν χειροτονιῶν κατὰ τὸν Γαλλικανικὸν τύπον, λέγει ὁ Duchesne¹ περιγράφονται περιληπτικῶς εἰς τὰ Γαλλικανικὰ Statuta ecclesiae antiqua, τὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Jungmann² εἰς τὰς Γαλλικανικὰς πηγὰς ἐντασσόμενα. Ἐξ ἄλλου καὶ Ἰσιδώρος ὁ Σεβίλλης εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ De officiis ecclesiasticis (βιβλ. II) ποιεῖται λόγον περὶ τῶν τάξεων τῶν χειροτονιῶν κατὰ τρόπον ὅπως σύμφωνον πρὸς τὴν περιγραφὴν, τὴν παρεχομένην εἰς τὰ Statuta ταῦτα, ἐκ τούτου δὲ ἢ κατ' αὐτὰ πρᾶξις δὲν ἐκπροσωπεῖ μόνον τὴν Γαλλικανικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Μοζαραβικὴν πρᾶξιν. Τὸ Γελασιανὸν δὲ εὐχολόγιον, ὅπερ, ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, ὑπέστη καὶ τὴν Γαλλικανικὴν ἐπίδρασιν, καθὼς καὶ τὸ Missale Francorum, τὸ οὐχὶ ξένον καὶ πρὸς Ρωμαϊκὰς ἐπιδράσεις, περιέχουσι συγχρόνως καὶ τὰς ἐν τοῖς Statuta τελετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ρωμαϊκὰς εὐχάς, περὶ ὧν ὁμιλήσαμεν ἐν τοῖς πρόσθεν, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἄλλας τινὰς, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς μὲν εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν πρᾶξιν, τινὲς δὲ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταυτίζονται οὕτω πρὸς αὐτάς, ὥστε ἀποτελοῦσιν εἶδος τι πλεονασμοῦ. Αἱ τελευταῖαι ὅμως αὗται ἀναφέρονται εἰς τὰς τάξεις τῶν χειροτονιῶν τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς χειροθεσίας τοῦ κατωτέρου κλήρου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς χειροθεσίας τῶν πέντε κατωτέρων τούτων βαθμίδων, αἱ τάξεις, αἱ περιεχόμεναι εἰς τὰ Statuta καὶ εἰς τὰ δύο ὡς ἄνω μνημονευόμενα βιβλία, εἶναι ὅπως διάφοροι πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τούτων προχωρεῖ ὁ Duchesne, τὸν ὁποῖον θ' ἀκολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς, εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν τάξεων τῶν χειροθεσιῶν καὶ χειροτονιῶν κατὰ τὸν Γαλλικανικὸν τύπον.

2. Χειροθεσίαι.

(1). Πυλωροί. Τοὺς ὑποψηφίους διδάσκει πρῶτον ὁ ἀρχιεπίσκοπος περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τοῦτο παρουσιάζονται εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ὅστις λαμβάνων ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὰς κλεῖς τοῦ ναοῦ παραδίδει ταύτας εἰς τὸν χειροθετούμενον λέγων κατὰ τὰ Statuta: αὐτῶς ἄγε ὡς ἀποδώσω λόγον τῷ Θεῷ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων,

1. Μν. ἔργ. σελ. 349 καὶ ἐξῆς.

2. "Ενθ' ἄνωτ. III σελ. 408.

ἄτινα διὰ τῶν κλειδῶν αὐτῶν ἀνοίγονται). Ἐπακολουθεῖ *invitatorium* ἢ Πρόλογος ἔχων οὕτω:

«Τὸν Θεὸν Πατέρα, τὸν παντοδύναμον, ἱκετευτικῶς παρακαλοῦμεν, ἵνα τὸν δοῦλον αὐτοῦ (δεῖνα) εὐδοκήσῃ νὰ εὐλογήσῃ, ὃν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πυλωροῦ (*ostiarium*) κατηξίωσε νὰ ἐκλεγῇ, ἵνα ἡ αὐτῷ πιστοτάτη φροντίς ἐν ἡμέραις καὶ ἐν νυξίν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν καθωρισμένων ἁρῶν πρὸς τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

Ἡ εὐχή· «Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, εὐδόκησον νὰ εὐλογήσῃς τὸν δοῦλόν σου τοῦτον (δεῖνα), τὸν πυλωρόν σου (*tuum ostiarium*), ἵνα μεταξὺ τῶν πυλωρῶν παρέχῃ προθυμίαν καὶ ἀξιωθῇ μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν σου νὰ ἔχῃ τὴν μερίδα τοῦ μισθοῦ».

(2). Ἀναγνώσται. Ὁ ἐπίσκοπος ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ὑποψήφιον λέγει:

«Ἐκλέγουσί σε οἱ ἀδελφοί σου, ἵνα ἦς ἀναγνώστης ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ σου· καὶ γνῶθι τὴν διακονίαν σου, ἵνα αὐτὴν πληροῖς· δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς τοῦ ἀξῆσαι σοὶ τὴν χάριν».

Προηγῆθη λοιπὸν ἐκλογή. Τῆς ἐκλογῆς δὲ ταύτης διακηρυχθείσης διὰ τῶν ἀνωτέρω, ὁ ἐπίσκοπος ἀπευθύνεται πρὸς τὸν λαὸν τονίζων τὴν πίστιν καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ὑποψηφίου, ἵνα ἀναγινώσκῃ. Μεθ' ὃ ἐνώπιον πάντων παραδίδει εἰς αὐτὸν βιβλίον ἀναγνωστικὸν λέγων:

«Λάβε καὶ ἔσο τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἀναγνώστης, ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι ἔχῃς, ἐὰν πιστῶς καὶ ἐπωφελῶς πληρώσῃς τὸ ἀξίωμα, μέρος μετ' ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διηκόνησαν».

Ἡ εὐχή: «Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, εὐδόκησον νὰ εὐλογήσῃς τὸν δοῦλόν σου τοῦτον (δεῖνα) ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀναγνώστου, ἵνα διακριθεὶς ἐν τῇ ἐμμονῇ τῶν ἀναγνώσεων καὶ κεκοσμημένος ταῖς ἐμμελέσι φροντίσι διὰ γλώσσης πνευματικῆς ἀφοσιώσεως ψάλλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ».

(3). Ἐξορκισταί.

Ὁ ἐπίσκοπος ἐπιδίδει εἰς τὸν ὑποψήφιον τὸ βιβλίον τῶν ἐξορκισμῶν λέγων:

«Λάβε καὶ πιστεῦθι καὶ ἔχε ἐξουσίαν τοῦ ἐπιτιθέσθαι χεῖρα ὑπὲρ τὸν ἐνεργούμενον, εἴτε βεβαπτισμένον εἴτε κατηχούμενον».

Ἐπειτα ἀκολουθεῖ τὸ *Invitatorium* ἔχον οὕτως:

«Τοῦ Θεοῦ Πατρός, τοῦ παντοδύναμου ἱκετευτικῶς δεηθῶμεν, ἵνα τὸν δοῦλον αὐτὸν τοῦτον (δεῖνα) εὐδοκήσῃ νὰ εὐλογήσῃ, εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐξορκιστοῦ, ἵνα ἡ πνευματικὸς ἐξουσιαστὴς εἰς τὸ ἐκδιώκειν τοὺς δαίμονας ἐκ τῶν σωμάτων τῶν ἐνεργουμένων μετὰ πάσης τῆς πολυμόρφου αὐτῶν βλάβης».

Ἡ εὐχή. «Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, εὐδόκησον νὰ εὐλογήσῃς τὸν δοῦλόν σου τοῦτον (δεῖνα) εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐξορκιστοῦ, ἵνα διὰ τῆς τελετουργίας τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τοῦ στόματος καταξιώ-

σης, ἵνα ἐκλέξῃς αὐτὸν καὶ ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τοῦ κωλύειν τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ δόκιμος ἢ ἱατρός τῆς Ἐκκλησίας σου, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρίσματος τῶν ἰάσεων κατεσφραγισμένος».

(4). Ἀκόλουθοι (acoliti).

Ἡ τάξις τοῦ ἀκολουθίου δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε πανταχοῦ ἐν χρήσει εἰς τὰς Γαλλικανικὰς ἐκκλησίας, λέγει ὁ Duchesne³. Τὰ Statuta περιγράφουσι τὰ τῆς χειροθεσίας ταύτης, ἀλλ' ἀποσιωπῶνται αἱ εὐχαὶ καὶ μόνον τὸ Missale Francorum περιέχει τὴν εὐχὴν χωρὶς τὸ invitatorium. Κατὰ τὰ Statuta ὁ ὑποψήφιος ἐδιδάσκετο παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου περὶ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. Εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος παρέδιδεν εἰς αὐτὸν κηροπήγιον μετὰ λαμπάδος, σημαντικὸν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀκολουθίου νὰ ἀνάπτῃ τὰ ἐν τῷ ναῷ φῶτα, καὶ urceolum (φιαλίδιον) κενὸν σημεῖον καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἦτο νὰ προσάγῃ εἰς τὸ θυσιαστήριον τὸν διὰ τὴν Εὐχαριστίαν οἶνον. Ἡ εὐχὴ δὲ ἡ καθιερούσα αὐτὸν εἶχεν οὕτως: «Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, ὃς ἐλάλησας τῷ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀαρῶν, ἵνα ἀνάπτωνται φῶτα ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, οὕτω καταξίωσον νὰ εὐλογῆσῃς καὶ ἀγιασῇς τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, ἵνα ἦ ἀκόλουθος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου».

(5). Ὑποδιάκονος.

Ὁ ὑποψήφιος ἐλάμβανεν ἐκ μὲν τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου τὸ δισκάριον καὶ τὸ ποτήριον, ἐκ δὲ τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιδιακόνου τὴν ὑδροχόην μετὰ τῆς λεκάνης τῆς, καθὼς καὶ μάκτρον. Πρὸ τῆς παραδόσεως τούτων ὁ ἐπίσκοπος ἀπηύθυνε προτροπὴν εἰς τὸν ὑποψήφιον, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον κατὰ τὸ Missale Francorum εἶχεν ὡς ἐξῆς:

«Ἴδε τίνος διακονία παραδίδοται σοι. Καὶ ἐὰν ἄχρι τοῦ νῦν ὑπῆρξες βραδὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸ ἐξῆς ὀφείλεις νὰ ἐγκαρτερῆς εἰς αὐτήν. Ἐὰν μέχρι τοῦδε ὑπναλέος, εἰς τὸ ἐξῆς ἄγρυπνος· ἐὰν μέχρι τοῦδε πάροις, εἰς τὸ ἐξῆς νηφάλιος· ἐὰν μέχρι τοῦ νῦν ἀσχήμων, εἰς τὸ ἐξῆς ἄγνός. Αἱ προσφοραὶ αἱ ἐρχόμεναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἄρτοι προθέσεως καλοῦνται. Ἐκ τούτων τῶν προσφορῶν τσαυτὰ πρέπει νὰ τίθενται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅσαι τῷ λαῷ ἀρκέσουσιν, ἵνα μὴ τι πρὸς σῆψιν ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ἀπομείνῃ. Τὰ καλύμματα δὲ τὰ προωρισμένα πρὸς ὑπόστρωσιν, εἰς ἄλλο σκεῦος δέον νὰ πλύνωνται, καὶ εἰς ἄλλο τὰ καλύμματα τοῦ μυστηρίου (corporales). Ὅπου τὰ τελευταῖα ταῦτα καλύμματα θὰ πλύνωνται, οὐδὲν ἄλλο ὀθόνιον πρέπει νὰ πλύνῃται, τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο εἰς τὸ βαπτιστήριον πρέπει νὰ χύνεται. Διὸ παρακελεύομαι σε· σὺ δὲ οὕτω σεαυτὸν ἐπιδείκνυε, ὥστε νὰ δυναθῇς τῷ Θεῷ νὰ ἀρέσῃς».

3. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 352.

Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο παρεδίδοντο τὰ σκεύη. Καὶ ἐπηκολούθει τὸ *Invitatorium*.

«Δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν, ἵνα ἐπὶ τὸν δοῦλον αὐτοῦ (δεῖνα), ὃν εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ὑποδιακονίας ἠδδόκησε νὰ καλέσῃ, ἐπιχύσῃ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ, ἵνα ἐνώπιον αὐτοῦ πιστῶς ὑπηρετῶν τοῖς προωρισμένοις διὰ τὰ ἅγια δῶροις κατακολουθῇ».

Ἡ εὐχή: «Κύριε ἅγιε, Πάτερ παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, καταξίωσον εὐλογῆσαι τὸν δοῦλόν σου τοῦτον (δεῖνα), ὃν ἠδδόκησας ἐκλέξαι εἰς τὸ τῆς ὑποδιακονίας ἔργον, ἵνα αὐτὸν δραστήριον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ σου τῷ ἁγίῳ καὶ ἔμφροντι τῆς οὐρανόου στρατείας, καταστήσῃς καὶ τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις πιστῶς ὑπηρετῇ. Ἀναπαυθεῖν ἐπ' αὐτοῦ Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλήσ καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· πληρῶσον αὐτὸν Πνεύματος φόβου σου, ἵνα αὐτὸν ἐν τῇ θεῖᾳ διακονίᾳ στηρίξῃς, ὥστε εὐπειθῆς καὶ τῷ εἰρημένῳ ὑπήκοος, τῇ σῇ χάριτι νὰ κατακολουθῇ».

3. Χειροτονίαι.

(1). Διάκονοι.

Αἱ εὐχαὶ τοῦ *Missale Francorum* προϋποθέτουσιν, ὅτι ὁ ὑποψήφιος ἐξελέγη προηγουμένως καὶ κατόπιν παρουσιάζεται εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ ἐκδηλώσῃ ἔμφανῶς τὴν συγκατάθεσίν του. Ὡσαύτως ἡ συνθήθεια τοῦ νὰ χειροτονῶνται κατὰ μίαν τῶν ἡμερῶν τῶν Τεσσαρῶν ἐποχῶν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν Γαλλικανικὸν τύπον. Ἡ παρουσίασις τοῦ ὑποψηφίου εἰς τὸν λαὸν ἐγένετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς χειροτονίας. Κατὰ τοῦτο δὲ ὁ Γαλλικανικὸς τύπος προσομοιάζει πρὸς τὸν Συροβυζαντινόν. Ὁ ἐπίσκοπος παρουσιάζων τὸν ὑποψήφιον εἰς τὸν λαὸν ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καίπερ πρὸς τὸ προαγαγεῖν εἰς τὴν χειροτονίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας δύνανται αὐτὰ ἑαυτοῖς νὰ ἐπαρκῶσι τὰ προνόμια τῶν ἱερέων, ὅμως ἐπειδὴ καὶ ἡ ἡμετέρα ἀναστροφή παρὰ τῷ Θεῷ ἀρεστοτέρα ἐστί, καὶ τούτων, τῶν ὁποίων ἀύξεται ἡ τιμὴ, μείζων ἐστὶν ἡ χάρις, ἐὰν ὅ,τι ἡ ἰδικὴ μας κρίσις ἐκλέγει καὶ τῆς ἰδικῆς σας ἀγάπης συγκατάθεσις ἐπισφραγίσῃ, διὰ τοῦτο τὸν υἱὸν ἡμῶν (δεῖνα) ἐπιθυμῶ εἰς τὸ διακονικὸν ἀξίωμα τοῦ κλήρου ἡμῶν τῇ θεῖᾳ βοήθειᾳ νὰ προαγάγω. Ἐπιθυμῶ νὰ μάθω, ἐὰν κρίνητε αὐτὸν ἄξιον τούτου τοῦ ἀξιώματος. Καὶ ἐὰν ἡ ἐκλογή σας συμφωνῇ πρὸς τὴν ἰδικήν μου, τὴν μαρτυρίαν, ἦν θέλετε, διὰ φωνῶν ἀποδείξατε».

Οἱ πιστοὶ τότε ἔκραζον: Ἄξιος («*Dignus est*»). Ὁ ἐπίσκοπος ἀκολούθως ἐξεφώνει τὸ *invitatorium*:

«Τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ κοινῇ ἐπακολουθεῖ δέησις, ἵνα οὗτος, ὅστις διὰ δεήσεως πάσης τῆς Ἐκκλησίας προετοιμάζεται εἰς ὑπηρεσίαν διακονίας λευ-

τικῆς εὐλογίας, πνευματικῆ ἀναστροφῇ καταλάμπων ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ ἁγιασμοῦ λαμπρύνεται).

Ἡ εὐχή, ἣν ἀπήγγελλεν ὁ ἐπίσκοπος ἔχων τὴν χεῖρα τεταμένην ἐπὶ τοῦ χειροτονουμένου: «Κύριε ἅγιε, τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς χάριτος καὶ τῶν ἐπιδόσεων δωρητά, ὃς ἐν ταῖς λειτουργίαις ταῖς οὐρανίαις καὶ ἐπιγείαις τῶν ἀγγέλων, πανταχοῦ διατεταγμέναις διὰ πάντων τῶν στοιχείων τῆς σῆς θελήσεως ὑπερασπίσεις τὴν ἀρέσκειαν, καὶ τοῦτόν σου τὸν δοῦλον (δεῖνα) εὐδόκησον εἰδικῶ ὄμματι καταφωτίσαι, ἵνα τῇ σῇ χάριτι ἐλευθερούμενος εἰς διάκονον ἀγνὸν τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις αὐξάνῃ καὶ τῇ ἀφέσει ἀγνότερος ἐν τῷ βαθμῷ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους οἱ ἀπόστολοι σου ἐν ἀριθμῷ ἑπτὰ, τοῦ μακαρίου Στεφάνου ἡγουμένου καὶ πρωτοστατοῦντος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐξελέξαντο, ἄξιος ὑπάρχη καὶ πάσας τὰς ἀρετάς, δι' ὧν σοὶ διακονεῖν προσήκει, διδασκόμενος πληροῖ».

(2). Ἱερεῖς.

Τὴν αὐτὴν τάξιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἱερέων, ἐκζητουμένης καὶ περὶ αὐτῶν τῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ πλέον ὅμως οἱ ἱερεῖς ἐλάμβανον καὶ χρίσιν τῶν χειρῶν, ἣν καὶ οἱ διάκονοι ἐλάμβανον κατὰ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τοῦ δεκάτου καὶ ἑνδεκάτου αἰῶνος τῶν Ἀγγλοσαξῶνων, ἐγένοντο δὲ ἀπόπειραι μεταγενεστέρως νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἡ χρίσις αὕτη ἡ διακονική.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος ἀπευθύνεται πρὸς τὸν λαὸν καὶ διὰ μακρᾶς πρὸς αὐτὸν προσφωνήσεως ὑπενθυμίζει εἰς τοῦτον, ὅτι «οὐχὶ ματαίως ὑπὸ τῶν Πατέρων ὑπομιμνήσκειται τὸ καθεστῶς, καθ' ὃ προκειμένης ἐκλογῆς ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὸ προῖστασθαι ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προβάλλονται, νὰ ζητῆται καὶ ἡ συμβουλή τοῦ λαοῦ, διότι περὶ τῆς ἐν γένει ἀναστροφῆς τοῦ προβαλλομένου ἐνδέχεται ὅ,τι περὶ αὐτῆς ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν πλειόνων, τοῦτο νὰ εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς ὀλίγους. «Ἐὰν λοιπὸν γινώσκετέ τι περὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἡθῶν ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ συμβουλευόμεθα» ὑμᾶς. «Ὅφείλει ἡ ἀγάπη σας νὰ ἔχη ταύτην τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ εὐαγγελίου ὑποχρεοῦσθε νὰ δεικνύετε καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον. ἵνα ἐνταῦθα τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἱερέως οὐχὶ ἐκ συμπαιθείας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν παράσχητε». «Διὰ τοῦτο τὴν ἐκλογὴν σας ὀφείλετε νὰ ἐκδηλώσητε διὰ φωνῆς δημοσίας.»

Μετὰ τὴν ἀναφώνησιν τοῦ ἄξιου ὁ ἐπίσκοπος συνέχιζεν ὡς ἐξῆς:

«Ἐστω ἡμῖν, ἀδελφοί, κοινὴ ἡ προσευχή, ἵνα εἰς τοῦτον ὃς εἰς οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἐκλέγεται, θεῖον ἐλέει ἐπέλθῃ ἡ εὐλογία τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρεσβυτέρου, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ ὅπως τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱ ἱερατικαὶ δωρεαὶ αἱ εἰς τὸ προνόμιον τῶν ἀρετῶν παρεχόμεναι νὰ μὴ ληφθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ ἀνεπαρκῶς».

Μεθ' ὃ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ πάντες οἱ συμπαριστάμενοι πρεσβύτεροι συνεξέτεινον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἀπήγγελλε τὴν εὐχὴν τῆς καθιερώσεως ἔχουσαν οὕτω:

«Πάντων τῶν ἁγιασμῶν χορηγέ, οὐτινος ἡ πλήρης εὐλογία ἀληθῆς καθιερωσίς ἐστι, σύ, Κύριε, ἐπὶ τοῦτον τὸν δοῦλόν σου (δεῖνα), ὃν τῇ τιμῇ τοῦ πρεσβυτερίου καθιεροῦμεν, τὴν χεῖρα τῆς σῆς εὐλογίας ἔγχεον, ἵνα σοβαρότητι τῶν πράξεων καὶ δοκιμασιῶν τοῦ βίου ἀποδεικνύῃ ἑαυτὸν ὄντα πρεσβύτερον, ἐστηριγμένον εἰς ἐκεῖνα τὰ προσόντα, ἅτινα ὁ Παῦλος ἐξέθεσε τῷ Τίτῳ καὶ τῷ Τιμοθέῳ, ὥστε μελετῶν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ σῶ νόμῳ, ὅ,τι ἀναγινώσκει νὰ πιστεύῃ, ὅ,τι πιστεύει νὰ διδάσκῃ, ὅ,τι διδάσκει νὰ μιμῆται, δικαιοσύνην, σταθερότητα, εὐσπλαγγίαν, ἰσχὺν ἐν ἑαυτῷ νὰ ἐπιδεικνύῃ, διὰ τοῦ παραδείγματος νὰ ἐπιδοκιμάζῃ, διὰ τῆς προτροπῆς νὰ ἐπιβεβαιοῖ, ἵνα φυλάττῃ καθαρὸν καὶ ἀμόλυντον τὴν δωρεὰν τῆς διακονίας σου καὶ εἰς περιποίησιν τοῦ λαοῦ σου τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ σου δι' εὐλογίας ἀμέμπτου μεταβάλλῃ καὶ διὰ ἀπαραβάτου ἀγάπης εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως τῆς αἰωνίας δικαιοσύνης ἐν συνειδήσει καθαρᾷ, ἐν πίστει πλήρει, γέμων ἁγίου Πνεύματος καταλήξῃ».

Ἐπικηλούθει ἡ χρίσις τῶν χειρῶν συνοδευομένη ὑπὸ τῆς εὐχῆς:

«Καθιερωθήτωσαν αἱ χεῖρες αὐταὶ καὶ ἁγιασθήτωσαν διὰ τῆς χρίσεως ταύτης καὶ τῆς εὐλογίας ἡμῶν, ἵνα οἰαδήποτε εὐλογήσωσιν ἠυλογημένα ὦσιν, καὶ οἰαδήποτε ἀγιάσωσιν ἀγιάζωνται».

(3). Ἐπίσκοποι.

Ἐν ταῖς χώραις τοῦ Γαλλικανικοῦ τύπου αἱ χειροτονίαι τῶν ἐπισκόπων ἐγίνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν αὐτῇ τῇ χηρευούσῃ ἔδρᾳ. Πρὸς τοῦτο ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας συνήρχοντο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ἐπεστάτουν πρωτίστως ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, ὅταν δὲ ἐπείθοντο ὅτι ὑποψήφιος τις ἀπῆλαυε τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας, τότε ὁ προεστὼς τῶν ἐπισκόπων προέβαλλεν αὐτὸν ἐπισήμως εἰς τὴν ἐν τῷ ναῷ σύναξιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς χηρευούσης ἐπισκοπῆς, ἀπευθύνων τὴν κάτωθι προσφώνησιν:

«Κρατεῖ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῶν ἱερέων νόμος ἀρχαῖος τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα εἰς τῶν ἀποθνησκόντων ποιμένων τὴν θέσιν ἄλλοι ἐκλέγωνται, ἵνα διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ὑφίσταται ἡ καθολικὴ πίστις καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἵνα μήποτε ἐν τῇ ποιμνῇ τοῦ Κυρίου λησθῆς εἰσπηδήσῃ καὶ διεσκορπισμένα μακρὰν τοῦ ποιμένου τὰ πρόβατα κλέπτῃς νυκτερινὸς διαρπάσῃ. Μεταστάντος λοιπὸν κρίσει τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν, δέον νὰ ληφθῇ παρ' ὑμῶν φροντίς, ἵνα εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀποθανόντος τοιοῦτος διάδοχος ἐτοιμασθῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐτινος τῇ ἀγρόπνῳ φροντιδί καὶ ἐπιμόνῳ ἐπιμελείᾳ ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ πίστις τῶν πιστῶν ἐν φόβῳ Θεοῦ ἐπὶ τὸ κρεῖττον νὰ ὑγιαίνῃ» δς κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἀποστόλου ἐν πάσῃ

διδασκαλία αὐτὸς πρῶτος νὰ παρέχη μορφὴν καλοῦ ἔργου καὶ οὕτως τὸ ἦθος, ὁ λόγος, τὸ πρόσωπον, τὸ βᾶδισμα, ἢ διδασκαλία νὰ εἶναι ἀρετὴ ὅστις ὑμᾶς ὡς καλὸς ποιμὴν διὰ τῆς πίστεως νὰ διδάσκη, διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ὑπομονῆς νὰ οἰκοδομῇ, διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς θρησκευτικῆς νὰ φωτίζη, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ διὰ παραδείγματος ἀγάπης νὰ στηρίζη. Θελήματι λοιπὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγίας μνήμης (δεῖνα) ἀνδρα σεβαστὸν (τὸν δεῖνα) μαρτυρία τῶν πρεσβυτέρων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου καὶ γνώμη τῶν πολιτῶν καὶ ἐγκρίτων κρίνομεν ἐκλεκτέον, ἀνδρα, ὡς γνωρίζετε, ἐκ καταγωγῆς εὐγενῆ, λαμπρὸν τοῖς ἥθεσι, δόκιμον τῇ θρησκείᾳ, σταθερὸν τῇ πίστει, διακρινόμενον τῇ εὐσπλαγγίᾳ, ταπεινόν, δίκαιον, εἰρηνικόν, ὑπομονητικόν, ἔχοντα ἀγάπην, ἐγκρατῆ καὶ πᾶσι τοῖς καλοῖς ἔθεσιν, ἅτινα τῷ ἐκλεγομένῳ ἐπισκόπῳ ἐμπρέπουσιν, εὐδοκιμοῦντα. Τοῦτον λοιπὸν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὸν μαρτυρία ἀγαθοῦ ἔργου ἐκλεγμένον, ἀξιώτατον τῇ ἀρχιερωσύνῃ, συμφωνοῦντες ἐπαίνους βοήσατε καὶ εἶπατε: Ἄξιός ἐστι.

Ἐκφωνηθέντος δὲ τοῦ Ἄξιου ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων ἐκάλει τοὺς παρισταμένους εἰς δέησιν λέγων:

«Τοῦ Θεοῦ πάσης ἀγιότητος καὶ εὐσεβείας χορηγοῦ, ὅστις τὴν ἐξιλέωσιν αὐτοῦ καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰ ἱερά καθίδρυσεν, δεηθῶμεν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἵνα τοῦτον τὸν δοῦλον αὐτοῦ, ὃν ἠθέλησε νὰ ἐξυψώσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ εἰς καθέδραν πρεσβυτέρων συμφωνουσῶν τῇ ἐμπνεύσει αὐτοῦ τῶν κρίσεων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πιστῶν ψήφων καὶ φωνῶν μαρτυριῶν νὰ τοποθετήσῃ, καλῶν τοῦτον μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ, πληρώσῃ διὰ τῆς δεήσεως πάντων διὰ τοῦ πληρώματος τοῦ ἐμπρέποντος εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπερτάτης ἱερωσύνης, διὰ τῆς χάριτος τῶν χαρισμάτων, διὰ τοῦ πλοῦτου τῶν ἀγιασμῶν καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ταπεινοφροσύνης ἵνα μὴ διοικητῆς ἐξυψωθῇ μᾶλλον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὅσον ἐστὶ μείζων ἑαυτὸν ταπεινοῖ ἐν τούτοις ὧν ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν, πάντα τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ, τοῦ εἰς τὴν φροντίδα αὐτοῦ πιστευομένου, τρέμων ἵνα μνημονεύων, ὅτι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ αἱ ψυχαὶ θὰ ἐκζητηθῶσιν, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας πάντων ἀγρουπνῆ... Ἴνα λοιπὸν ὁ προστησόμενος πάντων καὶ ἐκλεγείς ὑπὸ πάντων καταστῆ ἐπιτήδειος εἰς πάντα τὰ ἅγια καὶ ἀγιαζόμενα, κατὰ ταύτην τὴν ἰκεσίαν ἡμῶν, ἥτις ἐστὶν ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου ἐσχάτη εὐλογία, τετελειωμένη καὶ τελεία, τῆς χειροτονίας αὐτοῦ, διὰ συντόνων καὶ ἐγκαρδίων δεήσεων πάντων ἡμῶν ἃς ἐνισχυθῶμεν. Ἄς ἐπέλθῃ ἡ προσευχὴ πάντων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβάλλεται τὸ βᾶρος ὑπὲρ πάντων νὰ προσεύχεται. Ἄς ἐξασφαλίσῃ αὐτῷ ἢ ἀγάπῃ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἀρετὴν, εὐσέβειαν, ἀγιασμόν καὶ πάσας τῆς ὑψίστης ἱερωσύνης τὰς ἱεράς δωρεὰς τὰς τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ προσομένας παρὰ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅστις ἐστὶ πηγὴ προχέουσα πάντα τὰ ἱερά χαρίσματα, ὅστις δίδει πᾶσι δαφιλῶς ὅ,τι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ εὐσεβοῦς ποιμένος ἀπαιτεῖται, εἰς τὸ ἐκχέειν τοῦτον εἰς πάντας

τὸν ἁγιασμὸν αὐτοῦ πάντων, προθυμότατα καὶ πληρέστατα προσφέροντα».

Ἐπηκολούθει εἶτα ἡ εὐχὴ τῆς χειροτονίας συμφωνοῦσα πρὸς τὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ τύπου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι τὰ ρήματα ἐκφέρονται ἐν ταύτῃ εἰς πληθυντικόν, διότι προϋποτίθεται, ὅτι ἡ χειροτονία ἐγένετο ἐν Ρώμῃ καὶ ἐπὶ πολλῶν συγχρόνως χειροτονουμένων, ἐνῶ ἔξω τῆς Ρώμης ἡ περίπτωσις αὕτη ἦτο σπανιωτάτη. Καθ' ὃν χρόνον ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων ἀπήγγελλε τὴν εὐχὴν δύο ἐπίσκοποι ἐκράτουν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου ἀνοικτὸν τὸ εὐαγγέλιον, πάντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι ἔτεινον τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας ἐπηκολούθει ἡ χρίσις τῶν χειρῶν συνοδευομένη ὑπὸ τῆς κάτωθι εὐχῆς:

«Χρίονται αἱ χεῖρες αὐταὶ δι' ἁγιασμένου ἐλαίου καὶ χρίσματος ἁγιασμοῦ, ὡς ἔχρισε Σαμουὴλ τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα καὶ προφῆτην· οὕτω χρίονται καὶ τελειοῦται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποιουμένης τῆς ἁγίας εἰκόνας τοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐλυτρώσατο ὑμᾶς ἐκ τοῦ θανάτου καὶ ἤγαγεν εἰς τὰ βασίλεια τῶν οὐρανῶν. Ἐπάκουσον ἡμῶν, ἀγαθὲ Πάτερ, παντοδύναμε, αἰώνιε Θεέ, καὶ παράσχου ὅ,τι σὲ ἱκετεύομεν καὶ αἰτούμεθα».

Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν χειροτονιῶν κατὰ τὸν Γαλλικανικὸν τύπον ἐπισφραγίζοντα τὴν ὅλην περὶ αὐτοῦ διαπραγματεύειν, τὴν καὶ ὑπὸ τῶν περὶ Ἀμβροσιανοῦ τύπου λεχθέντων συμπληρουμένην.